

FAUNA WERK GROEP

Jaarverslag 2018

stichting het nationale park
de hoge veLUwe

FAUNAWERK GROEP

Jaarverslag 2018

stichting het nationale park
de hoge veluwe

Inhoudsopgave

Jaarverslag 2018	1
Inleiding: <i>Jan de Beer</i>	7
Hoofdstuk 1 Het weer in 2018 <i>Jan de Beer</i>	8
Hoofdstuk 2 Dagvlinders <i>Nina de Vries</i>	10
Hoofdstuk 3 Libellen <i>Rob Versteeg</i>	14
3.1 Algemeen	14
3.2 Landschappentuin	15
3.3 Veentjeswei	15
3.4 Deelense was	16
3.5 Ijzeren man	17
Hoofdstuk 4 Sprinkhanen en Krekels <i>Jeannette Hoek</i>	18
4.1 Sprinkhanen en krekels algemeen	18
4.2 Wrattenbijter	18
4.3 Zadelsprinkhaan	20
4.4 Moerassprinkhaan	20
4.5 Bosdoortje	20
4.6 Blauwvleugelsprinkhaan	20
4.7 Rode lijst sprinkhanen en krekels 2015 versus 2004	20
Hoofdstuk 5 Spinnen <i>Rob Versteeg</i>	22
5.1 Algemeen	22
5.2 Spinnen in het park	23
Hoofdstuk 6 Overige Insecten <i>Jeannette Hoek</i>	28
6.1 Algemeen	28
6.2 Wantsen, soortspecifiek	28
6.3 Roofvliegen/vliegen	31
6.4 Houtwespen en sluipwespen	32
6.5 Kevers	32
Hoofdstuk 7 Amfibieën en Reptielen <i>Evert-Jan Kieft</i>	38
7.1 Inleiding	38
7.2 Beheer open ruimten	38
7.3 Overige/incidentele routes	38
7.4 Vaste reptielenroutes otterlose zand-zuid <i>Rob versteeg</i>	38
Hoofdstuk 8 Vleermuizen <i>Tom Dekker</i>	42
8.1 Zomertelling <i>Tom Dekker</i>	42
8.2 Wintertelling <i>Gerhard Glas en Ruud Kaal</i>	42
8.3 Wintertelling door de jaren heen	46
Hoofdstuk 9 Boommarters <i>Olga van der Klis e.a.</i>	49
Hoofdstuk 10 Vogels <i>Jan de beer</i>	50
10.1 Inleiding	50
10.2 Broedvogelonderzoek	50
10.3 Nachtzwaluwen	61
10.4 Klapekstertelling	61
10.5 Waarnemingen van doortrekkers, zomer- en wintergasten en aanvullende waarnemingen van broedvogels	62
10.6 Rode lijstsoorten:	65
10.7 Samenvatting	66
Hoofdstuk 11 Vliegveld Deelen	68
11.1 Vlinders <i>Olga van der Klis en Nina de Vries</i>	68
11.2 Amfibieën en reptielen	68
Hoofdstuk 12 Houtoogst 2018 <i>Ineke Groenenberg en Dirk de Lange</i>	69
12.1 Houtoogstinventarisaties	69
12.2 Werkwijze van de inventarisaties	69
Samenvatting <i>Jan de Beer</i>	70
Dankwoord <i>Jan de Beer</i>	72

Wijngaardslak, foto: Jeannette Hoek

fauna van Het Nationale Park De Hoge Veluwe

Waarnemingen van en rapportage over de kleine fauna

Het jaar 2018 was in diverse opzichten vrij uitzonderlijk, veel zon, hoge maximum temperaturen en weinig regen. De Faunawerkgroep heeft ook dit jaar weer veel inventarisaties van de kleine fauna in Het Nationale Park De Hoge Veluwe kunnen doen. Dit jaarverslag beschrijft de resultaten hiervan.

In 2018 zijn er een aantal wisselingen geweest in het ledenbestand en is de Faunawerkgroep uitgegroeid tot 30 personen. Er moeten dan ook steeds meer inventarisaties gedaan worden.

Vanwege het afwijkende weer afgelopen jaar is het hoofdstuk over dit onderwerp nu aan het begin van het verslag geplaatst.

Vooraf bij de vlinders en de reptielen was het weer duidelijk van invloed op het aantal waarnemingen gedurende het jaar. Op andere soorten, zoals de libellen, lijkt het minder invloed gehad te hebben, terwijl bij vogels het minder meetbaar is maar wel aannemelijk. Zo zouden trekvogels wel eens een slecht broedseizoen gehad kunnen hebben doordat het voedsel niet meer beschikbaar was toen zij het nodig hadden voor hun jongen.

Op 6 juli is er een bijzonder weekdier gevonden op de Veentjeswei, namelijk een wijngaardslak. In Zuid Limburg verwacht je deze soort wel tegen te komen, maar hier in het Park niet zo gauw.

Wij wensen u veel leesplezier met dit rapport.

Jan de Beer

Hoofdstuk 1

Het Weer in 2018

Jan de Beer

Een jaar waarin sprake was van toch wel bijzondere weersomstandigheden wekt de verwachting dat bij verschillende inventarisaties dit grote invloed gehad zal hebben. Vandaar dat we dit jaar het verslag beginnen met het weeroverzicht.

Tot nu toe refereerden we aan de gegevens van De Bilt. Dit jaar hebben we echter de statistische gegevens van Meetstation Deelen (onze bureu) kunnen overnemen; een compilatie is hieronder opgenomen.

Samengevat was 2018 zeer warm, zeer zonnig en erg droog.

Tabel 1.1 Weerstatistieken per maand Meetstation Deelen

2018	zonuren			temperatuur				neerslag in mm		percentage	
	normaal	afwijking	gemiddeld	normaal	hoogst	laagst	normaal	afwijking	+ of -		
Januari	44,7	56,8	- 12,1	7,4	5,0	13,6	2,3	104,7	79,8	24,9	+ 31%
Februari	159,1	81,4	77,7	-0,2	2,7	8,2	-9,1	29,6	60,9	-31,3	- 51%
Maart	126,6	115,9	10,7	4,3	5,6	15,1	-8,8	62,4	67,9	-5,5	- 8%
April	172,4	166,3	6,1	12,2	8,9	28,8	-1,7	57,7	45,9	11,8	+ 26%
Mei	289,7	196,7	93,0	16,7	13,0	31,2	1,4	46,7	63,6	-16,9	- 27%
Juni	203,3	181,8	21,5	17,5	15,5	29,4	7,4	21,4	68,0	-46,6	- 69%
Juli	346,4	193,8	152,7	21,2	17,8	37,0	7,6	10,3	76,5	-66,2	- 87%
Augustue	200,7	178,1	22,6	18,8	17,3	35,6	5,2	84,1	75,2	8,9	+ 12%
September	191,9	134,3	57,6	14,7	14,2	26,7	0,1	68,9	72,9	-4,0	- 5%
Oktober	175,8	110,1	65,7	11,7	10,3	26,4	-0,2	28,1	71,0	-42,9	- 60%
November	92,2	60,8	31,4	6,5	6,1	19,5	-1,6	32,1	82,4	-50,3	- 61%
December	38,8	45,8	-7,0	5,4	3,0	13,0	-3,8	110,9	85,2	25,7	+ 30%
<i>Totalen</i>	2.041,6	1.521,8	519,8	11,35	9,95	23,7	-0,1	656,9	849,3	-192,4	- 23%
In rood de uitschieters						neerslaguren	Som:	550,5	726,0	-200,4	

Tabel 1.3 Gegevens Deelen (vorig jaar De Bilt)

	Jaar 2018	Jaar 2017	Jaar 2016	Normaal	
	Deelen	De Bilt	De Bilt		
ijsdagen	4	4	1	8	(max. temp. lager dan 0,0 °C)
Vorst dagen	62	44	60	59	(min. temp. lager dan 0,0 °C)
warme dagen	132	105	108	85	(max. temp. 20,0 °C of hoger)
zomerse dagen	69	23	31	26	(max. temp. 25,0 °C of hoger)
tropische dagen	14	3	5	4	(max. temp. 30,0 °C of hoger)
uur zon	2042	1763	1881	1476	Gemiddeld in Deelen
mm neerslag	551	862	757	764	Gemiddeld in Deelen

2018 was met een gemiddelde temperatuur van 11,35 °C weer een zeer warm jaar. Deze gemiddelde temperatuur week niet eens zo extreem af van de normale waarden, maar zowel de minimum-, gemiddelde- als de maximum temperatuur lag wel hoger dan gemiddeld. Net als voorgaande jaren eindigde 2018 in de top 10 van warmste jaren sinds het begin van de waarnemingen. Dit beeld toont een opwarmend klimaat wel aan.

Februari was droog en met gemiddeld 0,6 °C koud. Echter zowel het aantal ijsdagen als het aantal vorstdagen lag nog onder normaal. Van mei tot en met november waren er opvallend veel meer zonuren dan normaal, met als uitschieter de maand juli. In deze periode vielen dan ook de hoogste temperaturen waar te nemen. Na de wat frissere start van het jaar in februari en maart waren alle maanden warmer dan normaal. Een groot probleem vormde het gebrek aan neerslag in de maanden mei tot en met juli en vervolgens in oktober en november. Dit resulteerde in bijna een kwart minder neerslag over het hele jaar.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat verschillende records zijn gesneuveld, zo ook in De Bilt het aantal warme dagen:

Record: Meeste warme dagen per jaar (metingen sinds 1901) **132**. *Oude record: 2003 – 116.*

Kleine vuurvliinder, paring, foto: Nina de Vries

Hooibeestje, foto: Nina de Vries

Bruine vuurvliinder, foto: Nina de Vries

Hoofdstuk 2

Dagvlinders

Nina de Vries

Het meest opvallende was wel dat de dagvlinders enorm vroeg waren. Van sommige soorten vlogen de vlinders wel drie weken eerder dan normaal. Dat betekende ook dat ze eerder verdwenen waren, en dat de dip die we na de voorjaarsgeneratie zien die junidip genoemd wordt, er al in de tweede helft van mei was. Veel soorten hebben in normale aantallen gevlogen en door het goede, zonnige en warme weer hebben ze zich vaak ook goed kunnen voortplanten. Wat er uiteindelijk van de rupsen is geworden, weten we echter nu nog niet. Als door de droogte de waardplanten, waarvan de rupsen eten, verdroogd waren, dan kan de mooie zonnige zomer van 2018 alsnog funest blijken te zijn geweest voor de vlinders.

De droogte had vooral grote invloed op de vlinders van de heide, die gewoonlijk pas in augustus bloeit. Toen waren er al maanden verstreken zonder regen van betekenis, wat te zien was doordat de heide op heel veel plekken totaal verdroogd was, niet bloeide en dus geen nectar gaf. De vlinders die op de heide voorkomen, zijn aangepast aan die late bloeitijd van de heide en vliegen ook laat, in augustus en begin september. Door het gebrek aan bloeiende planten, want naast de struikheide bloeit er niet veel, vliegen de heidevlinders weg van de heide en worden ze gezien in de tuinen in de omliggende dorpen. Daar vinden ze wel nectar, maar daar is het voortplantingsgebied ongeschikt (Nieuwsbrief Nature-today en Vlinderstichting 2018).

Voor De Hoge Veluwe betekent dit dat met name de heivliinder en de kommavliinder moeilijk aan nectar konden komen.

Aardbeivlinder, vrouwtje, zet eitjes af, foto: Nina de Vries

Bosparelmoervlinder, foto: Nina de Vries

In 2018 zijn er door leden van de Faunawerkgroep negen vlinderroutes in verschillende biotopen meerdere malen dit telseizoen (april – september) gelopen. Eén van de oude routes op de Kompagnieberg is vervallen, daarvoor in de plaats zijn twee nieuwe routes uitgezet langs de corridor bij de Karitzkyweg en bij het Zinkgat langs het raster met Vliegveld Deelen. De route langs de corridor heeft tot doel de ontwikkeling van de vlinderpopulaties te volgen na deze grote beheeringreep. De route langs het raster ligt dicht in de buurt, hier zijn echter geen ingrepen gedaan, waardoor de routes dus goed vergeleken kunnen worden. Zoals verwacht werden er dit jaar nog weinig vlinders geteld op de route langs de corridor. Hier moet de vegetatie zich eerst verder ontwikkelen. Op de nieuwe route langs het raster werden wel veel vlinders geteld, waaronder enkele grote parelmoervlinders. De uitwisseling met het vliegveld gaat daar goed. Daarnaast zijn er in het kader van de 'terreinmonitoring dagvlinders' op tien plotjes van 50 x 50 meter, verspreid door het Park, minstens drie keer de dag-vlinders geteld. Dit geeft een goed beeld van het voorkomen van dagvlinders in de verschillende habitats.

In totaal zijn er op de monitoringsroutes en plotjes 2666 getelde vlinders, verdeeld over 25 soorten, geteld en doorgegeven, tegen 2303 in 2017, 4527 in 2016 en 6079 in 2015. Dit lijkt ten opzichte van 2017 een lichte stijging, maar toen is een belangrijke route door omstandigheden niet geteld, waardoor dit een vertekend beeld geeft. De meest getelde soort is dit jaar de kleine vuurvinder, met maar liefst 731 exemplaren. Ter vergelijking, in 2017 zijn er 'slechts' 39 van deze vlinders geteld! Het hooibeestje kwam op de tweede plaats met 550 exemplaren (2017: 720). Een verrassende derde was dit jaar de bruine vuurvinder met 350 exemplaren (2017: 59).

De heivlinder heeft waarschijnlijk veel last gehad van de droogte, er zijn er dit jaar 265 geteld (2017: 501). Ook voor de kommavlinder, een andere specifieke heidevlinder, was het een moeilijk jaar. Op de routes en plots zijn er dit jaar 29 geteld (2017: 95).

In het Park komt een aantal kwetsbare soorten dagvlinders voor, die hier gelukkig nog in redelijke aantallen vliegen. Door ze jaarlijks te monitoren hebben we goed in beeld waar de vlinders voorkomen en kunnen we adviseren bij beheersmaatregelen in deze gebieden. Aardbeivlinder, bosparelmoervlinder, grote parelmoervlinder, gentiaanblauwtje en kommavlinder zijn de meest bekende van deze soorten.

Helaas zien we voor een groot deel van deze soorten dit jaar een sterk dalende lijn: van de aardbeivlinder zijn er op de routes en plotjes slechts 19 exemplaren geteld (2017: 21, 2016: 46 en 2015: 92). Ook de bosparelmoervlinder gaat helaas verder in een neerwaartse lijn, er zijn op de routes en plotjes slechts 42 exemplaren gezien (2017: 100, 2016: 304 en 2015: 171).

Schreef ik vorig jaar nog over een optimist die een lichte vooruitgang ziet voor de grote parelmoervlinder, word ik nu weer keihard teruggefloten: dit jaar zijn er slechts 34 exemplaren geteld. (2017: 83, 2016: 76, en 2015: 355). Iets dergelijks geldt voor de kommavlinder, de droogte zal deze vlinder zeker parten gespeeld hebben: er zijn in 2018 op de routes en plots 29 exemplaren geteld (2017: 95, 2016: 58 en 2015: 46).

Ook het gentiaanblauwtje wordt door de Faunawerkgroep gevolgd, hiervoor zijn vier ei-telplots uitgezet op het Deelense Veld. Twee van deze ei-telplots werden sinds 2016 niet meer geteld en zijn nu overgenomen door de Faunawerkgroep.

Eikenpage, foto: Nina de Vries

Het gentiaanblauwtje is een kwetsbare vlinder die alleen in natte heide met klokjesgentianen en de waardmier (bos- of moerassteekmier) voorkomt. De vlinder zet de eitjes af op klokjesgentiaan, deze witte eitjes vallen goed op en zijn daardoor makkelijk te tellen. Op deze manier is er goed zicht op de populatie. Het aantal getelde eitjes per jaar fluctueert zeer, weersomstandigheden en de vergrassing van het gebied hebben hier zeker invloed op.

In de winter van 2017/2018 is in overleg met het Park gestart met kleinschalig beheer rondom twee ei-telplots. Dit wordt uitgevoerd door een deel van de zaterdaggroep van de dennenscheerders. Zij hebben pijpenstrootje uitgestoken en de plagstroken verlengd die in december 2014 rond het ven waren gemaakt. Ook hebben ze een eigen, nieuwe plagstrook gemaakt, waardoor er nog meer ruimte is gekomen voor de klokjesgentianen. Op de oudere stroken hebben zich ondertussen klokjesgentianen gevestigd, waar het gentiaanblauwtje dankbaar gebruik van heeft gemaakt.

Rondom een ander telplot hebben ze vooral pijpenstrootje uit de heide geharkt. Het idee hierachter is dat de onderliggende heide hierdoor in het voorjaar een voorsprong heeft ten opzichte van het pijpenstrootje en minder zal vergrassen. In de zomer van 2018 was te zien dat dit inderdaad het gewenste resultaat heeft gegeven. Er zijn weer mooie kleine veldjes dopheide tevoorschijn gekomen, waar meerdere vrouwtjes gentiaanblauwtje werden gespot. Ze dronken nectar op de dopheide en bezochten de klokjesgentianen voor de ei-afzet.

In juli is er met een grotere groep tellers van de Faunawerkgroep en dennenscheerders in het noordelijk deel van het Deelense Veld gezocht naar eitjes van het gentiaanblauwtje.

Op de 'oude' plots zijn dit jaar 812 eitjes (2017: 201, 2016: 176, 2015: 935) gevonden, op de 'nieuwe' 882, in totaal dus 1694 eitjes. De extra telling in de omgeving van de plots en langs wildwissels tussen de plots heeft nog eens 2504 eitjes opgeleverd. Daarmee zijn er dus op bekende groeiplaatsen van klokjesgentiaan in het noordelijk deel van het Deelense Veld dit jaar 4198 eitjes gevonden. Als je weet dat elk vrouwtje ongeveer 75 eitjes legt, hebben er dus ongeveer 55 vrouwtjes gevlogen, met de mannetjes erbij kom je dan op zo'n kleine 110 vlinders. Het lijkt me dat beheer voor het behouden van de soort nog steeds noodzakelijk is!

Gentiaanblauwtje, foto: Nina de Vries

Volgend jaar zullen we zien hoeveel rupsen er uiteindelijk groot geworden zijn en verpopt zijn tot vlinder. Aangezien ik later in de zomer ook veel vraatschade aan klokjesgentianen heb gevonden blijft het weer spannend.

In aanvulling op alle inventarisaties in het Park, wordt er door twee leden van de Faunawerkgroep een viertal vlinderroutes op Vliegveld Deelen geteld. Het is interessant om te zien hoe de vlinderpopulatie bij 'onze burens' het doet. Hopelijk heeft de aanleg van de corridor bij het Zinkgat een positief effect op de verspreiding van de vlinders en gaan zij over de grenzen heen. Om dit te volgen zijn er in het Park twee nieuwe routes uitgezet.

Naast al deze jaarlijks terugkerende activiteiten worden er ook door de andere leden van de Faunawerkgroep dagvlinders gezien, deze worden als losse waarnemingen in de database opgenomen. Zo zijn er op verschillende plaatsen meerdere eikenpages, landkaartjes en bont zandoogje gezien. Aan alle waarnemers, dank hiervoor.

Hoofdstuk 3

Libellen

Rob Versteeg

3.1 Algemeen

Ook in 2018 zijn er door ons weer libellen-inventarisaties uitgevoerd in de gebieden: - Landschappentuin (Marian Schut en Rob Versteeg) - Veentjeswei (Marian Schut en Rob Versteeg) - Deelense Was (Rob Versteeg) - IJzeren Man (Marian Schut). Hulp kregen we op gezette tijden van: Tony van Wassenberg, Annika Vermaat, Nina de Vries en enkele leden van de insectenwerkgroep KNNV Apeldoorn.

De afgelopen jaren werden de waargenomen soorten bij de tellingen genoteerd conform een grove staffel (1-10 ex.; 11-100 ex.; 101-1000 ex. en >1000 ex.). Met de ingebruikneming van de nieuwe biodiversiteits-app werd dit jaar (2018) een wat minder grove staffel geïntroduceerd, te weten: 1-10 ex.; 11-30 ex.; 31-100 ex.; 101-300 ex.; 301-1000 ex. en >1000. Ook geïntroduceerd op alle vier de routes (als deel van de bestaande routes): één à twee teltrajecten conform de richtlijnen van het Meetnet van de Vlinderstichting. Op deze trajecten werden volgens de geldende regels waarnemingen door middel van exacte aantallen genoteerd. Buiten de trajecten handhaafden we het noteren door middel van de (nieuwe) staffel. Vermeldenswaard is het gegeven dat op de Veluwe libellen enkele weken later beginnen te vliegen dan met name in laag Nederland. Wij starten onze tellingen dan ook in verhouding vrij laat (allen pas in mei). Uiteindelijk ondervonden we deze keer vooral op de twee onbeschut liggende routes Veentjeswei en IJzeren Man de nadelige gevolgen van de zeer droge zomer. (zie ook de weerstatistieken in Hoofdstuk 1). Slechts enkele waarnemers gaven dit jaar 'losse' waarnemingen door, bijna allen 'gewone' soorten. Uitzondering is de waarneming van een tangpantserjuffer op 20 juli bij de Gietense Flessen door Jeannette Hoek. In de overzichten zijn de losse waarnemingen niet opgenomen.

Paring tengere grasjuffer, foto: Nina de Vries

3.2 Landschappentuin

Zes maal bezocht. Het 'ven' in de Landschappentuin vormt een behoorlijk plas, waarvan delen niet de hele dag in de volle zon staan. Dit is waarschijnlijk de reden dat het waterpeil tijdens de erg droge maanden uiteindelijk wel dreigend naar beneden ging, maar gelukkig niet leidde tot droogvallen. Hierdoor werden er het hele seizoen nog wel redelijke aantallen libellen geteld. Hieronder alle hier waargenomen soorten:

3.2.1 Tabel overzicht soorten Landschappentuin

Landschappentuin 2018				
azuurwaterjuffer	gewone oeverlibel	koraaljuffer	smaragdlibel	vuurjuffer
beekoeverlibel	gewone pantserjuffer	lantaarntje	steenrode heidelibel	watersnuffel
bloedrode heidelibel	grote keizerlibel	maanwaterjuffer*	tengere pantserjuffer	zwarte heidelibel
bruinrode heidelibel	grote roodoogjuffer	paardenbijter	variabele waterjuffer	
bruine winterjuffer	houtpantserjuffer	platbuik	viervlek	
* = rode lijst			<i>Totaal:</i>	23

3.3 Veentjeswei

Zes maal bezocht. Achter het pompgebouw worden sinds 2005 libellen geteld. Het voor de tellers opvallendste kenmerk van dit gebied is de zeer variabele hoogte van het grondwater. In het voorjaar (na natte winters) staat het water meestal voor een groot deel tot boven het maaiveld. In de loop van het telseizoen trekt het water zich dan geleidelijk weer terug in de twee vrij diepe 'gaten' in het terrein (plas 1 en plas 2). Nadat in winter 2013-2014 de ooit opgebrachte zandige bovengrond werd afgegraven in het kader van natuurherstel, ontstond buiten de twee aanwezige plassen een wat lager deel in de weide waar het water tot in een groot deel van de zomer bleef staan. In 2017 echter hadden we een vrij droog voorjaar. Dat bleek een voorzichtige voorbode voor afgelopen jaar (2018). Niet alleen stond nu het waterpeil bij aanvang al direct vrij laag, halverwege de zomer was praktisch al het water verdwenen. Ook in de twee diepe plassen! Dat wil zeggen: in de eerste plas bleef in één hoek op ca. 15% van de verder droge bodem een stukje met modderig water staan. Op de bodem van de tweede plas restte alleen een kleine plek met natte modder. Opmerkelijk bleef het aantal waargenomen soorten hoog (23)! Het totale aantal libellen bleef echter zeer gering.

3.3.1 Tabel overzicht soorten Veentjeswei

Veentjeswei 2018				
azuurwaterjuffer	gevekte witsnuitlibel*	houtpantserlibel	platbuik	vuurjuffer
beekoeverlibel	gewone oeverlibel	koraaljuffer	smargardlibel	vuurlibel
blauwe glazenmaker	gewone pantserjuffer	lantaarntje	tengere grasjuffer	watersnuffel
bruine winterjuffer	grote keizerlibel	noordse witsnuitlibel	tengere pantserjuffer	
bruinrode heidelibel	grote roodoogjuffer	paardenbijter	viervlek	
* = rode lijst			<i>Totaal:</i>	23

3.4 Deelense Was

Acht maal bezocht. De Deelense Was ligt voor een deel beschut voor de zon, maar ook hier stond het waterpeil gedurende de zomer heel laag. Het bleef gelukkig beperkt. Met name langs het vlonderpad en het deel langs het oude fietspad, waar in het voorjaar een laag water staat, was het water dit jaar al gauw helemaal verdwenen. De temperatuur van het water wordt niet gemeten, maar zal ongetwijfeld de afgelopen zomer behoorlijk hoog zijn geweest. Het uiteindelijk genoteerde aantal soorten valt echter toch niet tegen, al leek het dat met name de vroege soorten dit jaar een wat kortere vliegperiode hadden. De watersnuffel die hier in grote aantallen de hele periode voorkomt, was dit jaar in aantal wel beduidend minder

aanwezig. Als vanouds is hier veel publiek aanwezig en men is zeer belangstellend in wat je daar allemaal aan het 'onderzoeken' bent. Met opzet heb ik de looproute met het oog op de bezoekers wat aangepast. In eerste aanleg liep ik een volledige ronde om De Was. Je komt dan aan het eind van de ronde vanuit het bos weer terug bij het vlonderpad waar de zitbanken staan. Ik merkte dat, wanneer er toevallig een of twee dames op dat moment vrij eenzaam van de rust genoten en er plotseling een 'vent' de bosjes uitkwam, dit een schrik-effect bij deze bezoeker(s) veroorzaakte. Ik ga dus nu na driekwart van de ronde via het pad aan de buitenkant (zuidzijde) van De Was terug naar het beginpunt.

Beekoeverlibel in de landschappentuin, foto: Nina de Vries

Maanwaterjuffer, man, foto: Nina de Vries

Beekoeverlibel in de landschappentuin, foto: Nina de Vries

Gevlekte witsnuitlibel op de veentjeswei, foto: Nina de Vries

3.4.1 Tabel overzicht soorten Deelense Was

Deelense Was 2018				
azuurwaterjuffer	gewone oeverlibel	maanwaterjuffer*	tengere pantserjuffer	watersnuffel
blauwe glazenmaker	gewone pantserjuffer	noordse witsnuitlibel	venwitsnuitlibel*	zwarte heidelibel
bruine glazenmaker	grote keizerlibel	paardenbijter	viervlek	
bruine winterjuffer	houtpantserjuffer	smaragdlibel	vuurjuffer	
bruinrode heidelibel	koraaljuffer	steenrode heidelibel	vuurlibel	
* = rode lijst			Totaal:	22

3.5 IJzeren Man

Zes maal bezocht. Bij de eerste telling, met acht soorten op 15 mei leek er nog weinig aan de hand. Bij de tweede telling op 25 juni kwam de aantekening: "zeer laag/weinig water" (zes soorten). De derde telling op 14 juli: "nagenoeg geen water" (vijf soorten). De vierde telling op 12 augustus: "Geteld, géén water" (nul soorten). Dit laatste resultaat hebben we toen maar per email doorgegeven aan het Park, met de boodschap dat verder tellen weinig zinvol lijkt. Toch hebben we

dit telplot daarna nog twee keer bezocht (Marian op 2 september en Rob op 5 oktober). Marian nam drie libellen (twee soorten) waar, maar nog steeds geen water en Rob, terwijl er dankzij wat regen toch weer twee zeer kleine plasjes water te vinden waren met zes soorten libellen. Bij die zes soorten ook een mannetje en een ei afzettend vrouwtje venglazenmaker, een rode lijst- en doelsoort! Bleek ons dóórzetten toch nog wat op te leveren!

3.5.1 Tabel overzicht soorten IJzeren Man

IJzeren Man 2018				
Azuurwaterjuffer	gewone oeverlibel	lantaarntje	venglazenmaker*	zwarte heidelibel
Beekoeverlibel	gewone pantserjuffer	maanwaterjuffer*	viervlek	
bloedrode heidelibel	grote keizerlibel	noordse winterjuffer	vuurjuffer	
bruinrode heidelibel	grote roodoogjuffer	tengere pantserjuffer	watersnuffel	
* = rode lijst			Totaal:	17

Sikkelsprinkhaan, foto: Jeannette Hoek

Wrattenbijter, foto: Jeannette Hoek

HOOFDSTUK 4

Sprinkhanen en Krekels

Jeannette Hoek

4.1 Sprinkhanen en krekels algemeen

Het was een bijzonder jaar met veel warme dagen en extreme droogte. De meeste sprinkhanen houden wel van een beetje warmte, maar de eieren zijn over het algemeen gevoelig voor droogte, waarbij de sabelsprinkhanen daar gevoeliger voor zijn dan de veldsprinkhanen. Wat deze extreme droogte dit jaar heeft betekend voor de populaties sprinkhanen in Het Nationale Park De Hoge Veluwe zal de komende jaren blijken. Dit jaar was het voor een aantal soorten treurig gesteld, andere soorten deden het juist weer uitermate goed. Sprinkhanen vormen voor veel andere diersoorten bulkvoedsel. Vooral veel vogels, reptielen en amfibieën eten graag sprinkhanen, maar ook andere insecten en spinnen profiteren mee. Als sprinkhanen en krekels zouden verdwijnen uit een specifiek gebied, dan verdwijnen er meerdere diersoorten uit dat landschap. Ze zijn dus van groot belang in het hele ecosysteem en zorgen voor een grote biodiversiteit in Het Nationale Park De Hoge Veluwe. Dat er bepaalde soorten dit jaar niet zijn waargenomen, wil overigens niet zeggen dat ze niet in Het Nationale Park De Hoge Veluwe voorkomen. Ze zijn alleen niet tijdens veldbezoek gevonden.

4.2 Wrattenbijter

We hebben ook dit jaar weer gezocht naar de wrattenbijter. Helaas hebben we wederom geen enkel exemplaar gevonden. We kunnen er bijna vanuit gaan dat op dit moment er geen levensvatbare populatie is in Het Nationale Park De Hoge Veluwe. De habitat is bijzonder, omdat de verschillende stadia van de wrattenbijter heel verschillende eisen stellen. Zandige plekken zijn van belang voor de eiafzet. Voor een goede ontwikkeling van eieren en nimfen (jonge sprinkhaan) dient de ligging beschermt te zijn en de zoninstraling optimaal. De bodem zandig, maar mag ook niet te droog zijn, vanwege de vochtbehoefte van de eitjes. Ik denk dat juist die behoefte aan vocht in het droge Oud Reemsterzand wel eens de nekslag kan zijn voor deze soort, vooral na een zo extreem droog jaar als 2018. Ondanks dat blijven we het gebied controleren en nauw in de gaten houden op ontwikkelingen.

Tabel 4.1.1 Sprinkhanen en krekels

Naam	Wetenschappelijke naam	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
sikkelsprinkhaan	Phaneroptera falcata	x	x	x	x	x	x	x	x
struiksprinkhaan	Leptophyes punctatissima	x	0	0	x	x	x	x	x
boomsprinkhaan	Meconema thalassinum	x	0	x	0	0	0	x	x
zuidelijk spitskopje	Conocephalus fuscus	x	x	x	x	X	x	x	x
gewoon spitskopje	Conocephalus dorsalis	x	x	x	x	0	0	x	x
grote groene sabelsprinkhaan	Tettigonia viridissima	x	x	x	x	x	x	x	x
wrattenbijter	Decticus verrucivorus	x	0	0	0	x	0	0	0
heidesabelsprkh.	Metrioptera brachyptera	x	x	x	x	x	0	0	x
zadelsprinkhaan	Ephippiger diurnus	x	x	x	x	x	x	x	0
veldkrekkel	Gryllus campestris	x	x	x	x	x	x	x	x
boskrekkel	Nemobius sylvestris	x	x	x	x	x	x	x	x
bosdoortje	Tetrix bipunctata	x	x	x	x	x	x	0	x
gewoon doortje	Tetrix undulata	0	x	x	x	x	0	x	x
zanddoortje	Tetrix ceperoi	0	0	0	x	x	x	0	x
zeggedoortje	Tetrix subulata	0	0	x	0	x	x	x	0
blauwvleugelsprkh.	Oedipoda caerulescens	x	x	x	x	x	x	x	x
zoemertje	Stenobothrus lineatus	x	x	x	x	x	x	x	0
schavertje	Stenobothrus stigmaticus	x	x	x	x	0	0	0	0
zwart wekkertje	Omocestus rufipes	x	0	0	0	0	0	x	x
wekkertje	Omocestus viridulus	x	x	x	x	x	x	x	x
ratelaar	Chorthippus biguttulus	x	x	x	x	x	x	x	x
bruine sprinkhaan	Chorthippus brunneus	x	x	x	x	x	0	0	0
snortikker	Chorthippus mollis	x	x	x	x	x	x	x	0
kustsprinkhaan	Chorthippus albomarginatus	0	0	0	x	0	0	0	0
Krasser	Pseudochorthippus parallelus	x	x	x	x	x	x	x	x
knopsrietje	Myrmeleotettix maculatus	x	x	x	x	x	x	x	x
moerassprinkhaan	Stethophyma grossum	0	0	x	0	0	0	0	x
<i>Totaal aantal soorten</i>	22	19	22	22	21	16	19	19	

Zadelsprinkhaan,
foto: Jeannette Hoek

Moerassprinkhaan,
foto: Jeannette Hoek

Bosdoorntje,
foto: Nina de Vries

4.3 Zadelsprinkhaan

Er is meerdere malen gezocht op twee locaties in Het Nationale Park De Hoge Veluwe. Op beide locaties zijn geen exemplaren gevonden van de zadelsprinkhaan. Op dit moment is dat nog niet verontrustend, omdat dit ook met de levenscyclus te maken kan hebben. Er zijn echter grote fluctuaties in populatiedichtheden. In 2015 was er een hoge dichtheid, terwijl er in 2016 maar één exemplaar is gevonden. In 2017 zijn er zes exemplaren gevonden op één locatie (3 man/3 vrouw). Deze verscheidenheid kan ten dele samenhangen met de meerjarige ontwikkeling van de eieren. Na een goed jaar zullen de nakomelingen daarvan pas na twee of drie jaar later te zien zijn. Wel moeten we goed blijven kijken naar het beheer van het gebied op beide locaties en voorzichtig zijn met werkzaamheden en verstoring (zoals recreatiedruk).

4.4 Moerassprinkhaan

Deze soort springt er dit jaar uit. In 2013 heb ik op de Veentjeswei voor het laatst een exemplaar gevonden. De jaren daarna niet een meer. Dit jaar is de soort in alle vochtige biotopen gevonden. Gietense flessen, IJzeren Man, de Landschappentuin en uiteraard de Veentjeswei. Een top jaar voor de moerassprinkhaan dus!

4.5 Bosdoorntje

Dit jaar is er een waarneming van een bosdoorntje op een locatie in het Park. Een zeer zeldzame soort die in 2011 weer in Nederland is herontdekt en wel hier in Het Nationale Park De Hoge Veluwe. Deze soort is niet altijd makkelijk te herkennen, ze kan makkelijk worden verward met het gewoon doortje die algemeen voorkomt in het Park.

4.6 Blauwvleugelsprinkhaan

De blauwvleugelsprinkhaan is een vrij grote veldsprinkhaan, die een perfecte camouflage heeft. U vindt deze soort vaak in droge-schrale heide- en zandgebieden. Toch is enige beschutting wel een vereiste voor deze soort. Op delen van open zand en korstmosvegetatie zitten ze stil in het veld en vallen ze totaal niet op. Echter als ze verstoord worden en op de 'vleugels' komen, vallen ze juist op door de blauw gekleurde achtervleugels. De soort is dit jaar op vele locaties in het Park gevonden en doet het goed.

4.7 Rode Lijst sprinkhanen en krekels 2015 versus 2004

Als laatste wil ik u graag laten zien welke soorten -en in welke hoedanigheid- op de Nederlandse Rode lijst voorkomen. Laten we zuinig zijn op wat we nog hebben!

Tabel 4.7.1 Rode lijst sprinkhanen en krekels 2015

Naam	Wetenschappelijke naam	Status 2004	Status 2015
sikkelsprinkhaan	Phaneroptera falcata	Gevoelig	n.v.t.
wrattenbijter	Decticus verrucivorus	Ernstig bedreigd	Ernstig bedreigd
zadelsprinkhaan	Ephippiger diurnus	Bedreigd	Ernstig bedreigd
veldkrekkel	Gryllus campestris	Bedreigd	Kwetsbaar
bosdoorntje	Tetrix bipunctata	Verdwenen uit Nederland	Ernstig bedreigd
blauwvleugelsprkh.	Oedipoda caerulea	Kwetsbaar	n.v.t.
zoemertje	Stenobothrus lineatus	Kwetsbaar	n.v.t.
moerassprinkhaan	Stethophyma grossum	Kwetsbaar	n.v.t.

Paring blauwvleugelsprinkhaan, foto: Jeannette Hoek

De kop van het zwart wekkertje, herkenbaar aan witte taster, foto: Jeannette Hoek

HOOFDSTUK 5

Spinnen

Rob Versteeg

5.1 Algemeen

Spinnen behoren tot een van de meest ondergewaardeerde diergroepen, vaak worden ze in één woord genoemd met insecten, terwijl ze dat niet zijn. Ze hebben het imago van enge, lastige en "oh jee, is deze giftig?"-beestjes. Om gelijk wat misverstanden uit de weg te ruimen: spinnen komen jaarrond voor; de meeste spinnen zie je echter in het voorjaar tot begin zomer en in nazomer en herfst. En ja, ze zijn (bijna) allemaal giftig. En dat ze giftig zijn is niet zo vreemd, want het zijn allemaal roofdieren (predatoren) (Nederlandse soorten zijn echter niet gevaarlijk voor de mens!). Er zijn in absolute zin heel veel spinnen. De kleinste spinnensoorten (adulten) in Nederland zijn er vanaf 1,5 à 2 mm en de grootste tot 25 mm (de poten worden niet meegerekend). De meeste van de ruim 620 soorten in Nederland zijn klein en naarmate de soorten groter zijn neemt het aantal soorten snel af. Er zijn diverse onderzoeken gedaan naar de dichtheid in het voorkomen van spinnen, maar de uitkomsten lopen nogal uiteen. Een Engels onderzoek uit 1958 in natuurlijke

weidegebieden komt overeen met gemiddelden van diverse andere onderzoeken, te weten: gemiddeld meer dan 130 spinnen/m² per jaar. En die m² moet je driedimensionaal voorstellen; van bodem tot bovenkant begroeiing. In bosgebieden (denk: De Hoge Veluwe) zijn de dichtheden van spinnen dus zelfs hoger. Als je dan bedenkt dat De Hoge Veluwe een oppervlakte heeft van ruwweg 5400 hectare (= 5400x10.000 = 54 miljoen m²), dan snapt u dat hier héél véél spinnen zijn. Of dat helemaal klopt is moeilijk te zeggen, maar veel zijn er zeker, en allemaal zijn het dus predatoren. Spinnen hebben het gemunt op met name insecten en andere geleedpotigen. Hoewel de meeste spinnen vaak dus erg klein zijn, vormen ze als predator een belangrijke stabiliserende factor binnen het algehele ecosysteem. Mede door hun massale voorkomen en aanwezigheid in praktisch alle biotopen.

Kegelspin, foto: Rob Versteeg

Geel kaardertje, foto: Rob Versteeg

5.2 Spinnen in het Park

Tot 2011 werd er niet of nauwelijks naar spinnen gekeken in het Park. Jeannette Hoek begon vanaf dat jaar de 'bijvangst' van spinnen gedurende inventarisaties van andere soortgroepen te registreren. Dat begon heel voorzichtig met 13 soorten. Langzaam steeg het aantal waargenomen soorten. Vanaf 2016 ging Rob Versteeg 'meekijken'. In eerste instantie bleef het aantal waargenomen soorten nog vrij laag. Vanaf 2017 werd er echter meer gericht naar spinnen gezocht en werd gebruik gemaakt van vangmiddelen zoals klopscherm en later ook sleepnet.

De teller van het aantal soorten op De Hoge Veluwe staat inmiddels op 122. Dit is echter toch een behoorlijke ondertelling. Spinnensoorten, ook diverse veel voorkomende soorten zijn namelijk vaak niet op zicht of vanaf foto te determineren. Voor een zekere determinatie is dan onderzoek nodig aan de genitaliën met behulp van een microscoop (binoculair), waarvoor spinnen gedood en in alcohol verzameld dienen te worden. In principe wordt dit door ons echter niet gedaan. Rob Versteeg heeft bij wijze van proef enkele spinnen levend verzameld, verdoofd en onder een usb-microscoop bekeken. Het resultaat was wisselend. De nodige details zijn zonder de alcohol meestal slecht of zelfs helemaal niet zichtbaar. We zullen waarschijnlijk moeten leven met het niet kunnen benoemen van behoorlijk veel soorten. Enkele soorten kunnen in het veld in potentie wel op genitaliën gecontroleerd worden, maar daarvoor is een eventueel te maken hulpmiddel benodigd. De onderzoeken naar het voorkomen van spinnensoorten in het Park hebben een zoekend karakter. Dat wil zeggen dat we geen vaste routes of plekken hebben, maar dat we meerdere biotopen bezoeken om te kijken wat we daar aantreffen. Het doel is dan gericht op 'biodiversiteit'. De Veluwe in z'n algemeenheid herbergt een vrij grote variatie aan spinnensoorten en dus ook de daar aan gerelateerde andere soorten en met name de zuidelijke Veluwe (waaronder De Hoge Veluwe) is goed voor landelijk gezien een zeer grote rijkdom.

Gevlekte moerasspringer, foto: Rob Versteeg

Gestreepte springspin, foto: Jeannette Hoek

Gewone huisspin, foto: Jeannette Hoek

Kleine boskogelspin, foto: Jeannette Hoek

Kustrenspin, foto: Rob Versteeg

Strekspin, foto: Jeannette Hoek

5.1.2 Overzicht waargenomen soorten

	Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
schaars	<i>Adelurillus v-insignitus</i>	v-vlekspringspin	x	-	-	-	-	-	-	x
algemeen	<i>Agalenatea redii</i>	brede wielwebspin	x	x	x	x	x	x	x	x
algemeen	<i>Agelena labyrinthica</i>	gewone doolhofspin	x	x	x	x	x	x	x	x
algemeen	<i>Agroeca brunnea</i>	grote lantaarnspin	-	-	-	-	-	-	-	x
algemeen	<i>Alopecosa barbipes</i>	paaspanterspin	-	-	-	-	-	-	x	x
algemeen	<i>Alopecosa cuneata</i>	dikpootpanterspin	-	-	-	-	-	-	-	x
schaars	<i>Alopecosa fabrilis</i>	grote panterspin	-	-	-	-	-	x	x	-
algemeen	<i>Alopecosa pulverulenta</i>	gewone panterspin	-	-	-	x	-	-	-	x
schaars	<i>Alopecosa trabalis</i>	geelborstpanterspin	-	-	-	-	-	-	x	x
algemeen	<i>Amaurobius fenestralis</i>	huiskaardspin	-	-	-	-	-	-	x	-
algemeen	<i>Anelosimus vittatus</i>	slanke kogelspin	-	-	-	-	-	-	x	x
algemeen	<i>Anyphaena accentuata</i>	struikspin	-	-	x	-	x	-	x	x
zeldzaam	<i>Araneus alsine</i>	sinaasappelspin	-	-	-	-	x	x	x	x
schaars	<i>Araneus angulatus</i>	schouderkruisspin	-	x	-	x	-	x	-	-
algemeen	<i>Araneus diadematus</i>	kruisspin	x	x	x	x	x	x	x	x
algemeen	<i>Araneus quadratus</i>	viervlekwiwebspin	x	x	x	x	x	x	x	x
algemeen	<i>Araneus sturmi</i>	witruitwiwebspin	-	-	-	-	-	-	x	x
algemeen	<i>Araneus triguttatus</i>	drievlekwiwebspin	-	-	-	-	-	-	x	x
algemeen	<i>Araniella cucurbitina</i>	gewone komkommerspin	x	x	x		x	x	x	x
algemeen	<i>Araniella displicata</i>	bonte komkommerspin	-	x	-	-	-	x	-	x
algemeen	<i>Araniella opisthographa</i>	tweelingkommerspin	-	-	-	-	-	-	-	x
n.v.t.	<i>Araniella spec.</i>	komkommerspin onbekend	-	-	-	-	-	-	-	+
algemeen	<i>Arctosa perita</i>	gewone zandwolfspin	-	x	-	-	x	x	x	-
algemeen	<i>Argiope bruennichi</i>	wespenspin	x	x	x	x	x	x	x	x
schaars	<i>Asagena phalerata</i>	heidesteatoda	-	-	-	-	-	-	x	-
schaars	<i>Atypus affinis</i>	gewone mijnsjin	x	x	x	x	-	x	x	x
algemeen	<i>Ballus chalybeius</i>	eikenspringspin	-	-	-	-	-	-	x	x
algemeen	<i>Cercidia prominens</i>	stekelrugje	-	-	-	-	-	-	x	x
algemeen	<i>Cheiracanthium erraticum</i>	heidespoorspin	-	-	-	x	x	-	x	x
algemeen	<i>Clubiona comta</i>	bonte zakspin	-	-	-	-	-	-	x	-
algemeen	<i>Cubiona corticalis</i>	schorszakspin	-	-	-	-	-	-	x	x
schaars	<i>Coriarachne depressa</i>	platte krabspin	-	-	-	-	-	-	x	-
algemeen	<i>Cyclosa conica</i>	kegelspin	-	-	-	-	x	x	x	x
schaars	<i>Dendryphantas rudis</i>	glanzende dennenspringer	-	-	-	-	-	-	x	x
algemeen	<i>Diaea dorsata</i>	groene krabspin	-	-	-	-	-	-	x	x
algemeen	<i>Dictyna arundinacea</i>	heidekaardertje	-	-	-	x	-	x	x	x
algemeen	<i>Dictyna uncinata</i>	struikkaardertje	-	-	-	-	-	-	x	-
schaars	<i>Dipoena melanogaster</i>	gemarmerde galgspin	-	-	-	-	-	-	x	x
algemeen	<i>Drapetisca socialis</i>	schorskoloniespin	-	-	-	x	x	-	x	-
algemeen	<i>Enoplognatha latimana</i>	vergeten tandkaak	-	-	-	-	-	-	-	x
algemeen	<i>Enoplognatha ovata</i>	gewone tandkaak	-	-	-	-	x	-	x	x
algemeen	<i>Episinus angulatus</i>	gewone kabelspin	-	-	-	-	-	-	x	x

rood = schaars

5.1.2 Overzicht waargenomen soorten (vervolg)

	Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
algemeen	<i>Eratigena agrestis</i>	veldtrechterspin	-	-	-	x	x	-	x	x
algemeen	<i>Eratigena atrica</i>	gewone huisspin	-	-	-	-	-	-	-	x
schaars	<i>Eresus sandaliatus</i>	lentevuurspin	x	x	x	x	x	x	x	x
algemeen	<i>Ero aphana</i>	vierspitsspinneneter	-	-	-	-	-	-	-	x
algemeen	<i>Ero furcata</i>	gevorkte spinneneter	-	-	-	-	-	-	-	x
algemeen	<i>Ero sandaliatus</i>	grote spinneneter	-	-	-	-	-	-	-	x
algemeen	<i>Euophrys frontalis</i>	gewone zwartkop	-	-	-	-	-	-	-	x
algemeen	<i>Evarcha arcuata</i>	bonte grasspringspin	-	x	-	-	-	x	x	x
algemeen	<i>Evarcha flacata</i>	bonte springspin	-	-	x	-	x	x	x	x
algemeen	<i>Gibbaranea gibbosa</i>	boomknobbelspin	-	-	-	-	-	x	x	x
algemeen	<i>Heliophanus cupreus</i>	gehaakte blinker	-	-	-	-	x	-	x	x
algemeen	<i>Heliophanes flavipes</i>	gewone blinker	-	-	-	-	-	-	x	-
algemeen	<i>Hypsosinga albovittata</i>	witvlekyjamaspin	-	-	-	-	-	-	x	x
schaars	<i>Hypsosinga pygmaea</i>	graspyjamaspin	-	-	-	-	-	-	x	x
algemeen	<i>Larinioides cornutus</i>	rietkruisspin	-	-	-	-	-	x	x	x
schaars	<i>Lasaeola tristis</i>	zwarte galgspin	-	-	-	-	-	-	x	x
algemeen	<i>Lathys humilis</i>	dennenkaardertje	-	-	-	-	-	-	x	x
algemeen	<i>Linyphia triangularis</i>	herfsthangmatspin	-	-	-	-	-	-	x	x
nvt	<i>Linyphiidae indet.</i>	hangmatspin onbekend	-	-	-	-	-	-	-	+
algemeen	<i>Mangora acalypha</i>	driestreepspin	x	-	-	x	x	x	x	x
algemeen	<i>Marpissa muscosa</i>	schorsmarpissa	-	-	-	-	-	-	x	x
algemeen	<i>Metellina mengei</i>	zomerwielwebspin	-	-	-	-	-	x	-	x
algemeen	<i>Metellina segmentata</i>	herfstspin	-	-	-	-	-	-	x	x
algemeen	<i>Micaria pulicaria</i>	gewone mierspin	-	-	-	-	-	x	-	-
algemeen	<i>Microlinyphia pussila</i>	kleine heidehangmatspin	-	-	-	-	-	-	x	x
algemeen	<i>Neoscona adiante</i>	heidewielwebspin	x	x	x	x	x	x	=	x
algemeen	<i>Neottiura bimaculata</i>	witbandkogelspin	-	-	-	-	-	-	-	x
algemeen	<i>Neriere clathrata</i>	kruidhangmatspin	-	-	-	-	-	-	x	-
algemeen	<i>Neriere peltata</i>	struikhangmatspin	-	-	-	-	-	-	x	-
algemeen	<i>Nigma flavescens</i>	geel kaardertje	-	-	-	-	-	-	-	x
algemeen	<i>Nuctenea umbratica</i>	platte wielwebspin	x	x	x	-	-	-	x	x
schaars	<i>Oxyopes ramosus</i>	prachtlynxspin	-	-	-	x	-	x	x	x
algemeen	<i>Ozyptila praticola</i>	gewone bodemkrabspin	-	-	-	-	-	-	-	x
algemeen	<i>Pachygnatha degeeri</i>	kleine dikkaak	-	-	-	x	-	-	x	x
algemeen	<i>Pachygnatja listeri</i>	bosdikkaak	-	-	-	-	-	-	x	-
algemeen	<i>Paidiscura pallens</i>	kleine boskogelspin	-	-	-	x	-	-	-	x
algemeen	<i>Parasteatoda tepidariorum</i>	broeikasspin	-	-	-	-	-	-	x	-
algemeen	<i>Parasteatoda lunata</i>	prachtkogelspin	-	-	-	-	-	-	x	x
algemeen	<i>Pardosa amentata</i>	tuinwolfspin	-	-	-	x	-	-	-	-
algemeen	<i>Pardosa monticola</i>	duinwolfspin	-	-	-	-	x	x	x	x
algemeen	<i>Pardosa nigriceps</i>	graswolfspin	-	-	-	-	-	-	x	x
algemeen	<i>Pardosa saltans</i>	zwarthandboswolfspin	-	-	-	-	-	-	-	x

rood = schaars

5.1.2 Overzicht waargenomen soorten (vervolg)

	wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
schaars	Pellenes tripunctatus	driepuntspringspin	-	x	x	-	x	x	x	x
algemeen	Philodromus albidus	bleke rensin	-	-	-	-	-	-	x	x
algemeen	Philodromus collinus	dennenrenspin	-	-	-	-	-	-	x	x
algemeen	Philodromus dispar alt.naam:	zwartrugrenspin zwarte rensin	-	-	-	-	-	-	x	x
algemeen		heiderensin	-	-	-	-	x	-	x	x
	Rhysodromus histrio	oude wetensch.naam								
	Philodromus histrio									
schaars	Philodromus margaritatus	korstmosrenspin	-	-	-	-	-	-	x	x
schaars	Phlegra fasciata	gestreepte springspin	-	-	-	-	-	-	-	x
schaars	Phylloneta impressa	grote wigwamspin	-	-	-	-	-	-	x	x
algemeen	Pirata piraticus	poelpiraat	-	-	-	-	-	-	x	-
algemeen	Pirata tenuitarsis	veenpiraat	-	-	-	-	-	-	x	-
algemeen	Piratula hygrophila	bospiraat	-	-	-	-	-	-	x	x
algemeen	Piratula latitans	kleine piraat	-	-	-	-	-	-	x	-
algemeen	Pisaura mirabilis	kraamwebspin	-	x	x	x	x	x	x	x
algemeen	Platnickina tinctoria	zwartringkogelspin	-	-	-	-	-	-	x	x
algemeen	Rhysodromus fallax	kustrenspin	-	-	-	-	-	-	-	x
algemeen	Salticus cingulatus	boomzebraspin	x	-	x	-	-	x	x	-
algemeen	Salticus scenicus	huiszebraspin	-	-	-	-	-	x	-	-
algemeen	Salticus zebraneus	schorszebraspin	-	-	-	-	-	x	-	x
algemeen	Segestria senoculta	boomzesoo	-	-	-	-	-	-	x	x
schaars	Sibianor laevis	roodkniepootspringspin	-	-	-	-	-	-	x	x
algemeen	Simitidion simile	witvlekheidekogelspin	-	-	-	-	-	-	x	x
algemeen	Sitticus floricola	gevlekte moerasspringer	-	-	-	-	-	-	-	x
schaars	Steatoda albomaculata	gevlekte steatoda	-	-	-	-	-	-	x	x
algemeen	Tegenaria silvestris	steentrechterspin	-	-	-	-	-	-	-	x
algemeen	Tetragnatha obtusa	droogtestrekspin	-	-	-	-	-	-	x	x
algemeen	Textrix denticula	gewone staartspin	-	-	-	-	-	-	x	x
schaars	Thanatus formicinus	grote rensin	-	-	-	-	-	x	-	x
algemeen	Thanatus striatus	duinrenspin	-	-	-	-	-	-	-	x
algemeen	Theridion pinastri	dennenkogelspin	-	-	-	-	-	-	x	x
algemeen	Tibellus oblongus	gewone sprietspin	-	-	x	-	-	x	x	x
zeldzaam	Tmarus piger	schorskrabspin	-	-	-	-	-	-	x	x
algemeen	Trochosa terricola	gewone nachtwolfspin	-	-	-	-	-	-	x	-
algemeen	Xerolycosa nemoralis	bosrandwolfspin	-	-	-	-	-	-	-	x
algemeen	Xysticus cristatus	gewone krabspin	-	-	x	x	x	x	-	-
algemeen	Xysticus kochi	kochs krabspin	-	-	-	-	x	-	-	-
algemeen	Xysticus erraticus	graskrabspin	-	-	-	x	-	-	x	x
algemeen	Xysticus lanio	boskrabspin	-	-	-	-	-	-	x	x
algemeen	Zilla diodia	maskerspinnetje	-	-	-	-	-	x	x	-
algemeen	Zora spinimana	gewone stekelpoot	-	-	-	-	-	-	-	x
	aantal soorten per jaar:	123	13	16	17	22	25	34	87	96

rood = schaars

HOOFDSTUK 6

Overige insecten

Jeannette Hoek

6.1 Algemeen

Onder de overige insecten vallen alle families die niet in een apart hoofdstuk worden benoemd in dit jaarverslag. De waarnemingen worden door het gehele Park verzameld, dus niet via een vaste telroute. Vandaar dat het van belang is dat er wisselende gebieden in wisselende perioden worden bezocht en gecontroleerd op voorkomen van verschillende families van overige insecten. Tevens nemen we wel de vaste soortgroepen mee, zoals de spinnen, libellen, dagvlinders, sprinkhanen en krekels, zodat de verstoring in zo'n gebied minimaal is. Het Nationale Park De Hoge Veluwe krijgt zo meer inzicht in de biodiversiteit van het Park en kan zijn beheer hier op aanpassen, indien wenselijk. Bij dit deel zijn veel foto's geplaatst omdat de meest vreemde namen u niets zullen zeggen en met een foto heeft u er gelijk een beeld van het insect. Mocht u Het Nationale Park De Hoge Veluwe bezoeken, let dan goed op want al deze soorten kunt u tegenkomen!

6.2 Wantsen, soortspecifiek

Dit jaar is er door Rob Versteeg en Jeannette Hoek ook veel aandacht besteed aan de wantsen in het Park, waardoor er een sterke toename is van waargenomen soorten. Hieronder volgt een tabel met die waargenomen soorten, daarna een korte soortbespreking van een aantal bijzondere soorten.

Gewone muggenwants

De gewone muggenwants is waargenomen in het gebied Siberië. Een soort die totaal niet opvalt door zijn schutkleur en zeer fragiele uiterlijk. Hij valt onder de familie roofwantsen en maakt jacht op allerlei kleinere insecten die hij vangt met zijn vangpoten, net als een bidsprinkhaan.

De Pollen herbergt ook een aantal bijzondere soorten wantsen, hoofdzakelijk soorten uit de familie bodemwantsen. Er is op de Pollen bijna geen enkele begroeiing waardoor de temperatuur extreem verschillend kan zijn. De rolanders rookwants, gewone rookwants en de zwartvlekrookwants komen hier voor. De zwartvlekrookwants is de zeldzaamste van de drie. De tijmnysius en de zandstoppelwants zijn hier ook waargenomen in 2018. Beiden leven ook van zaden op de bodem, vandaar de naam bodemwantsen. De zandstoppelwants staat als zeldzaam te boek van de hogere zandgronden.

Tabel 6,2 Wantsen

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	2017	2018
berkenkielwants	Elasmotethus interstinctus	x	-
bessenschildwants	Dolycoris baccarum	-	x
bladpootrandwants	Leptoglossus occidentalis	x	x
blauwe schildwants	Zicrona caerulea	-	x
boomsikkelwants	Himacerus apterus	-	x
bosbessschildwants	Rubiconia intermedia	-	x
bremschildwants	Piezodorus lituratus	-	x
brilglasvleugelwants	Stictopleurus abutilon	-	x
bruinrode glasvleugelwants	Rhopalus parumpunctatus	-	x
buikspitsschildwants	Troilus luridus	x	-
dennenkegelwants	Gastrodes grossipes	-	x
dennenlangpootblindwants	Megacoelum beckeri	-	x
dennenmierwants	Pilophorus cinnamopterus	-	x
dennenroodwants	Dichroscytus rufipennis	x	-
dennenschilwants	Chlorochroa pinicola	x	x
dennenspillebeen	Phytocoris pini	-	x
gekielde nysius	Nysius helveticus	-	x
geringde roofwants	Rhynocoris annulatus	-	x
gewone kielwants	Elasmucha grisea	-	x
gewone mierwants	Pilophorus perplexus	x	x
gewone muggenwants	Empicoris vagabundus	-	x
gewone pantserwants	Eurygaster testudinaria	-	x
glanzende donsruig	Stygnocoris sabulosus	-	x
grasschildwants	Neottiglossa pusilla	-	x
groene schildwants	Palomena prasina	x	x
grote slanke glasvleugelwants	Chorosoma schillingii	x	x
grasschildwants	Neottiglossa pusilla	-	x

Kregelwants, foto: Jeannette Hoek

Kaneelglasvleugelwants, foto: Rob Versteeg

Gewone muggenwants, foto: Jeannette Hoek

Vervolg Tabel 6,2 Wantzen

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	2017	2018
heidesikkelwants	<i>Nabis ericetorum</i>	x	x
jenerverbeskielwants	<i>Cyphostethus tristriatus</i>	-	x
kaneelglasvleugelwants	<i>Corizus hyoscyami</i>	-	x
kleine bonte graswants	<i>Leptopterna ferrugata</i>	x	x
kleine mijterschildwants	<i>Aelia klugii</i>	x	x
kleine slanke glasvleugelwants	<i>Myrmus miriformis</i>	-	x
kleurrijke zaagpoot	<i>Scolopostethus decoratus</i>	-	x
koolwants	<i>Eurydema oleracea</i>	-	x
kortschildkeverwants	<i>Pterotmetus staphyliniformis</i>	-	x
kregelwants	<i>Geocoris grylloides</i>	-	x
meidoorn kielwants	<i>Acanthosoma haemorrhoidale</i>	x	-
miersikkelwants	<i>Himacerus mirmicoides</i>	-	x

Vervolg Tabel 6,2 Wantzen

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	2017	2018
mijterwants	<i>Aelia acuminata</i>	-	x
rolanders rookwants	<i>Aphanus rolandri</i>	-	x
roodpootschildwants	<i>Pentatoma rufipes</i>	x	x
snuitkeverschildwants	<i>Arma custos</i>	x	-
tijmnysius	<i>Nysius thymi</i>	-	x
tweedoonsmallijf	<i>Stenodema calcarata</i>	-	x
walstrograafwants	<i>Legnotus picipes</i>	-	x
zandschildwants	<i>Sciocoris cursitans</i>	x	-
zandschuinschild	<i>Trapezonotus arenarius</i>	-	x
zandstoppelwants	<i>Pionosomus varius</i>	-	x
zuidelijke schildwants	<i>Peribalus strictus</i>	-	x
zuringrandwants	<i>Coreus marginatus</i>	x	x
zwartvlek rookwants	<i>Xanthochilus quadratus</i>	-	x
	<i>Aradus betulae</i>	x	-
<i>Totaal aantal soorten</i>		17	46

Kregelwants

De kregelwants is op het Weitje van de Pol gevonden. Een vrij kleine wants van 3-5 mm. Ze hebben in verhouding een brede kop met opvallende bolle ogen. Het is een prachtig beestje.

Kaneelglasvleugelwants

Een wat grotere soort (8-10mm) is de kaneelglasvleugelwants, die is waargenomen op de Veentjeswei. Een opvallende, goed herkenbare soort die makkelijk verward zou kunnen worden met de vuurwants. De vuurwants heeft echter een zwarte kop en de kaneelglasvleugelwants een rode. Deze soort houdt van stukken ruig grasland, waaraan geen gebrek op de Veentjeswei.

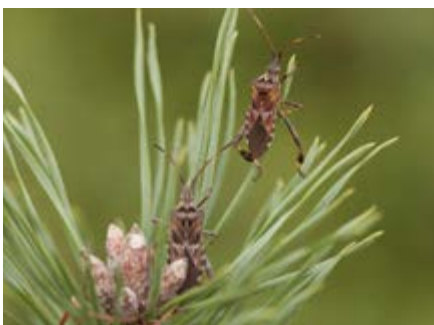
Kortschildkeverwants, foto: Rob Versteeg

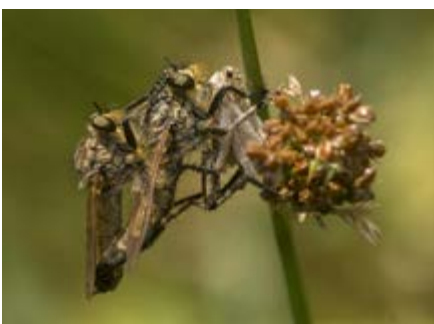
Dennenmierwants, foto: Jeannette Hoek

Bosbessenschildwants, foto: Jeannette Hoek

Bladpootrandwants, foto: Jeannette Hoek

Paring roodbaardroofvlieg, foto Jeannette Hoek

Kortschildkeverwants

De kortschildkeverwants is een lange slanke zwarte wants, met korte voorvleugels, die meestal rood gekleurd zijn. Dit is een soort die onder de familie bodemwantsen valt en leeft van zaden op de grond.

Dennenmierwants

De dennenmierwants is waargenomen aan de bosrand bij de Gietense Flessen. Deze soort leeft in grove den en doet zijn naam eer aan. De nimfen (jonge wantsen) lijken heel sterk op mieren, maar de volwassen exemplaren doen dat ook. Ze zijn 4-5 mm groot, hebben een taille en het achterlijf is iets verbreed. En dat niet alleen, ze rennen ook net als mieren razendsnel alle kanten op. Kortom je moet goed kijken en ziet hem gauw over het hoofd.

Bosbessenschildwants

Nog een soort die ik u niet wil onthouden; de bosbessenschildwants. Deze soort staat te boek als zeldzaam, gezien over heel Nederland. De meeste waarnemingen komen echter van de Veluwe en Veluwezoom. Dit heeft alles te maken met zijn voedselbron, de rode bosbes of vossenbes, die rijkelijk groeit op de Veluwe. De soort is in het Park op twee plaatsen waargenomen, het Fazantenpark en de akkers bij Oud Reemst.

Bladpootrandwants

De bladpootrandwants dankt zijn naam aan de sterk verbrede achterschenen en is op meerdere plekken in het Park gevonden. Ik zou haast zeggen dat iedereen deze soort wel kent onderhand, in de nazomer en herfst kom je hem namelijk overal tegen. Ik heb dit jaar veel mensen gesproken die hem zelfs in huis tegen zijn gekomen. Ook in het vrijwilligersgebouw De Kemperberg en in het Dienstgebouw zijn ze binnen gevonden. Ze zoeken dan een plek om te overwinteren. In 2007 is de soort voor het eerst gevonden in Nederland en heeft zich snel door het land verspreid.

6.3 Roofvliegen/Vliegen

Dit jaar zijn er weer een mooi aantal soorten roofvliegen gezien in het Park. Het zijn vrij kleine tot zeer grote, meest grijsbruine vliegen, die jagen op andere insecten. Zo dragen ook zij bij aan een natuurlijke balans van insectenpopulaties. De soorten zijn onderling meestal van elkaar te onderscheiden door te kijken naar de genitaliën, die bij deze soorten duidelijk zichtbaar zijn. Nog een belangrijk kenmerk is vaak in de kleur van de poten, stekels en borstels die ze bezitten.

Roodbaardroofvlieg

De roodbaardroofvlieg is dit jaar op de Veentjeswei waargenomen. Deze soort heeft geheel zwarte poten en zijn baard, die de steeksnuit beschermt, heeft gelige tot rossige borstels, alleen boven en aan de buitenzijde enkele zwarte. De zandroofvlieg en de gewone roofvlieg zijn algemeen aanwezig in Het Nationale Park De Hoge Veluwe. De gele hommelfroofvlieg is een grote zeer forse roofvlieg, die het uiterlijk heeft van een hommelf. Hij komt voor in open biotopen en zit meestal op takken of op dode grove dennen die in het veld liggen. Deze soort is waargenomen bij de Plijmen.

Glimmende bladjager

In de familie roofvliegen is een sub-familie Dioctriinae. Hieronder valt de glimmende bladjager, die waargenomen is op de Veentjeswei en de Gietense Flessen.

Nog een bijzondere soort die is gevonden in Het Nationale Park De Hoge Veluwe is de schraalgrasjager. Een kleine, lange en slanke roofvlieg van 8-13 mm. Er komen vier soorten voor in Nederland en deze zijn onderling moeilijk van elkaar te onderscheiden. De schraalgrasjager houdt van open plekken in bos met droge bodem. Ze zit dan tussen de gras- en kruidenvegetatie en hangt als het ware aan de grasstengel te wachten tot er een potentiële prooi langs komt vliegen. De ringpootroofvlieg is ook dit jaar waargenomen op het Weitje van Versteeg.

Drepanopteryx phalaenoides

In het gebied Siberië is *Drepanopteryx phalaenoides* uit de familie bruine gaasvliegen waargenomen. Het lijkt net een stukje dor blad en heeft een perfecte camouflage.

Glimmende bladjager, foto: Jeannette Hoek

Drepanopteryx phalaenoides, foto: Jeannette Hoek

6.4 Houtwespen en sluipwespen

De indrukwekkende houtwesp *Tremex fuscicornis* is in 2017 met vier vrouwelijke dieren waargenomen. Ze zetten hun eitjes af in zieke, aangetaste berken. De larve leeft dus in het hout. Belangrijk in het beheer is dus om deze niet om te zagen, maar hier en daar te laten staan. Dit komt de biodiversiteit in het Park zeker ten goede. Doordat deze soort in het Park voorkomt zijn er zeker drie soorten *Megarhyssa*'s (sluipwesp) die op deze soort parasiteren. Er komen 3 soorten voor in geheel Nederland, namelijk *Megarhyssa vagatoria*, *Megarhyssa perlata* en *Megarhyssa superba*. In voorgaande jaren zijn *M. vagatoria* en *M. perlata* al waargenomen in het Park. Dit jaar is echter de 3e soort ook aangetroffen, *M. superba*. De waarneming (met foto) is door een jachtopzichter doorgegeven, waarvoor mijn dank! De soorten staan als zeldzaam tot zeer zeldzaam te boek.

6.5 Kevers

Hier volgen een aantal losse waarnemingen die dit jaar zijn gedaan wat betreft kevers in Het Nationale Park De Hoge Veluwe.

Penseelkever

De penseelkever is waargenomen op de Veentjeswei. Er zijn twee soorten die sterk op elkaar lijken, namelijk *Trichius zonatus* en *Trichius fasciatus*. Aan de hand van een uitsteeksel op de middenscheen en een kenmerk aan de voorpoten zijn ze te determineren tot de juiste soort. Dit geldt dan ook weer alleen voor de mannetjes. Bij de vrouwtjes zit het kenmerk weer op het pygidium (onderzijde).

Megarhyssa superba, foto: Jan-Willem Bolkenbaas

Egeltje

Nee, het gaat niet over het zoogdier, maar over een insect dat er wel heel bijzonder uit ziet. Met deze soort kun je je eigenlijk niet vergissen; hij doet zijn naam eer aan. Ze vallen onder de familie bladhaantjes. Meerdere exemplaren zijn gevonden op het Weitje van Versteeg.

Snuitkevers

Uit de familie snuitkevers zijn de heidesnuitkever (4 mm) en de kleine eikelboorder (5,5 mm) waargenomen.

De kleine heidekruidsnuitkever, die maar 1,9 mm groot is, komt op veel plaatsen voor in het Park waar heide te vinden is. In de Eikenhoutbergen is ook de zeer kleine *Orchestes pilosus* gevonden. Ze zijn zo klein dat ze op een enkel uitgebloeid bloemetje van de struikheide lijken.

De eenhoornige snoerhalskever is gevonden op de akkers bij Oud Reemst. De soort heeft op het halsschild een uitstulping (hoorn) zitten. Waarvoor dit dient is mij nog onduidelijk.

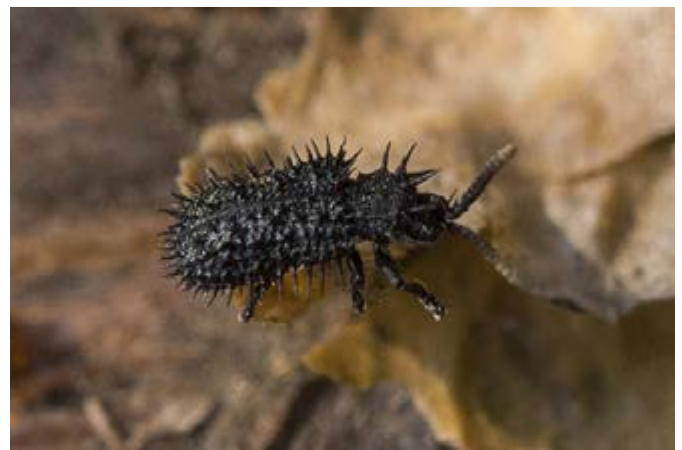
Lieveheersbeestjes

Wie kent ze niet! De lieveheersbeestjes zijn een leuke kleurrijke familie. Je komt ze overal tegen en ze zijn goed herkenbaar. Er zijn vele soorten en vele kleurvarianties, wat het niet altijd makkelijk maakt om ze op naam te brengen en het aantal stippen zegt ook niet alles. Goed kijken naar de kenmerken van de soort is belangrijk. Een leuke site waar u alles te weten komt over deze familie en haar kenmerken is www.stippen.nl. In Het Nationale Park De Hoge Veluwe zijn ook dit jaar weer verschillende soorten (25) waargenomen.

Het bosmierlieveheersbeestje is een zeer moeilijk te herkennen soort. Deze lijkt heel sterk op het zevenstippelige lieveheersbeestje en is geen algemene soort op de zandgronden hier. Waargenomen nabij het Zinkgat en de Plijmen.

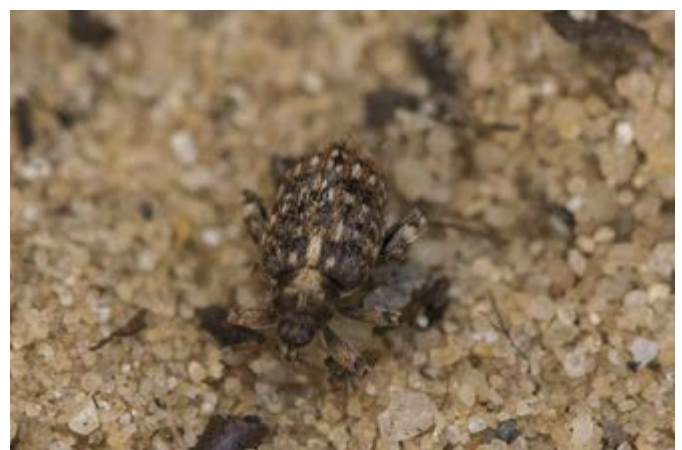
Penseelkever (T.fasciatus), foto: Jeannette Hoek

Egeltje, foto: Jeannette Hoek

Kleine eikelboorder, foto: Jeannette Hoek

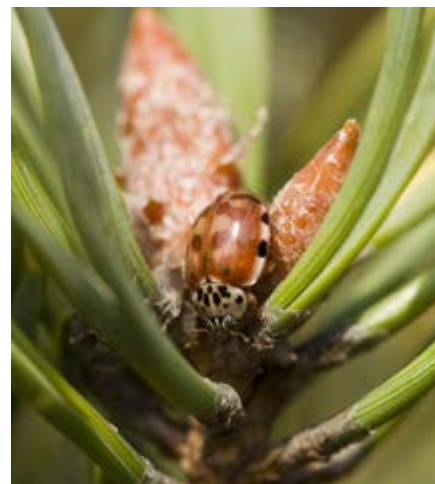
Orchestes pilosus, foto: Jeannette Hoek

Heidelieveheersbeestje,
foto: Rob Versteeg

Behaard lieveheersbeestje,
foto: Jeannette Hoek

Harlekijnlieveheersbeestje,
foto: Jeannette Hoek

Tabel 6.5 Lieveheersbeestjes

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	2017	2018
achtienvleklieveheersbeestje	Myrrha octodecimguttata	x	x
aziatisch lieveheersbeestje	Harmonia axyridis	x	-
behaard lieveheersbeestje	Platynaspis luteorubra	-	x
bosbesglanskapoentje	Hyperaspis campestris	-	x
bosmierlieveheersbeestje	Coccinella magnifica	-	x
bruin lieveheersbeestje	Aphidecta oblitterata	x	-
citroenlieveheersbeestje	Psyllobora vigintiduopunctata	-	x
dertienstippelig lieveheersbeestje	Hippodamia tredecimpunctata	-	x
elfstippelig lieveheersbeestje	Coccinella undecimpunctata	-	x
gestreept lieveheersbeestje	Myzia oblongoguttata	x	x
groot zwart kapoentje	Scymnus nigrinus	-	x
harlekijnlieveheersbeestje	Harmonia quadripunctata	x	x
heidelveheersbeestje	Chilocorus bipustulatus	x	x
hiërogliefenlieveheersbeestje	Coccinella hieroglyphica	-	x
meeldauwlieveheersbeestje	Halyzia sedecimguttata	x	x
niervlek lieveheersbeestje (wilgenlhb.)	Chilocorus renipustulatus	x	x
oogvleklieveheersbeestje	Anatis ocellata	x	x
ruigtelieveheersbeestje	Hippodamia variegata	-	x
schaakbordlieveheersbeestje	Propylea quatuordecimpunctata	-	x
spintetend punkkapoentje	Stethorus pusillus	-	x
struweelnepkapoentje	Rhyzobius chrysomeloides	x	-
tiestippelig lieveheersbeestje	Adalia decempunctata	-	x
tienvleklieveheersbeestje	Calvia decemguttata	x	-
vierentwintigstippelig lieveheersbeestje	Subcoccinella vigintiquatuorpunctata	-	x
viervleklieveheersbeestje	Brumus quadripustulatus	x	x
vijfstippelig lieveheersbeestje	Coccinella quinquepunctata	-	x
zestienstippelig lieveheersbeestje	Tytthaspis sedecimpunctata	-	x
zevenstippelig lieveheersbeestje	Coccinella septempunctata	x	x
zwart lieveheersbeestje	Exochomus nigromaculatus	-	x
<i>Totaal aantal soorten</i>		13	25

Heidelieveheersbeestje

Een specifieke soort die hier op de heide voorkomt is (hoe kan het ook anders) het heidelieveheersbeestje. In bijna alle delen van het Park waar heide is kunt u deze soort vinden, althans... het is wel een heel klein lieveheersbeestje, niet groter dan 5 mm!

Behaard lieveheersbeestje

Een volledig behaard lieveheersbeestje, daar dankt deze soort haar naam aan. Ze zijn 2,5 tot 3,5 mm groot en zeldzaam op de zandgronden. Op 2 locaties gevonden in het Park.

Harlekijnlieveheersbeestje

Het harlekijnlieveheersbeestje kan tot 7 mm groot worden en is vrij goed te herkennen. Gevonden op het Otterlose zand. Dit is een wat algemenere soort.

Gestreept lieveheersbeestje

Gestreept lieveheersbeestje is gevonden in het gebied Siberie. Een goed herkenbare en grotere soort die tot wel 9 mm groot kan zijn. Ze hebben een bruinrood halsschild met vrij grote witte wangen. De dekschilden zijn ook bruinrood met langgerekte witte vegen erop. Je vindt ze in het Park vooral op grove den, alwaar ze bladluizen zoeken en eten.

Vierentwintigstippelig lieveheersbeestje

Vierentwintigstippelig lieveheersbeestje is ook een van de kleinere soorten. Goed herkenbaar door de oranje kop, halsschild en dekschilden. Op de dekschilden staan veel (24) zwarte, soms deels versmolten stippen. Waargenomen in het gebied nabij de Karitzkyweg.

Hiëroglyfenlieveheersbeestje

Dan wil ik nog een soort benoemen, het hiëroglyfenlieveheersbeestje. Ze zijn vrij zeldzaam in Nederland, op de Veluwe, Sallandse- en Utrechtse heuvelrug worden de meeste waargenomen. Er zijn meerdere exemplaren gevonden op de Veentjeswei en Landschappentuin. Hun voedsel bestaat hoofdzakelijk uit larven van bladhaantjes, waaronder b.v. het heidehaantje. Ze zijn regelmatig op struikheide te vinden en voeden zich ook wel met bladluizen. Bijzonder is wel dat er twee kleurvormen bestaan, de één met oranje-rode dekschilden met zwarte versmolten vlekken, en de andere kleurvorm is geheel zwart, met alleen op het halsschild twee witte driehoekige vlekken. De pootjes zijn ook geheel zwart.

Binnen de familie lieveheersbeestjes is een sub-familie, de kapoentjes. Ze zijn zeer klein en worden vaak over het hoofd gezien. Dit jaar zijn er maar liefst vier verschillende soorten ontdekt in Het Nationale Park De Hoge Veluwe. Hieronder zal ik de vier soorten nader belichten.

Struweelnepkapoentje

Het struweelnepkapoentje is de grootste van het hele stel met zijn 2,5 tot 3,5 mm. Deze soort wordt meestal gevonden op grove den in het Park. Waargenomen nabij de Eikenhoutbergen en het Otterlose zand.

Vierentwintigstippelig lieveheersbeestje,
foto: Jeannette Hoek

Hiëroglyfenlieveheersbeestje,
foto: Jeannette Hoek

Gestreept lieveheersbeestje,
foto: Jeannette Hoek

Struweelnepkapontje, foto: Jeannette Hoek

Bosbesglanskapontje, foto: Rob Versteeg

Bosbesglanskapoentje

Het bosbesglanskapoentje is zeldzaam op de zandgronden en niet groter dan 3 mm. Een bijna geheel zwart beestje met aan beide zijden van het halsschild een rode vlek en op de zwarte dekschilden aan iedere zijde ook een rode vlek. Waargenomen op twee locaties in het Park.

(Larven) groot zwart kapoentje

Het groot zwart kapoentje is geheel zwart op de tarsen en antennes na, en heeft een iets ovaal lichaam. Er zijn op een locatie verschillende larven gevonden van deze soort. Op een andere locatie zijn volwassen exemplaren gevonden. De larven van lieveheersbeestjes en kapoentjes zien er heel anders uit dan de volwassen insecten; ze hebben een volledige gedaanteverwisseling. Het is een zeer zeldzame soort en het is mooi dat we ook deze soort onder de biodiversiteit van Het Nationale Park De Hoge Veluwe kunnen rekenen.

Spintetend puntkapoentje

De laatste soort is het spintetend puntkapoentje. Deze behoort tot een van de kleinste soorten van onze streken (1,2 tot 1,5 mm). Ze hebben vrij lange beharing die in één richting naar achteren loopt. Dit is kenmerkend voor deze soort. Een algemene soort die door haar afmeting vaak over het hoofd wordt gezien. Waargenomen nabij de Gymnasiumvallei.

Larve groot zwart kapoentje, foto: Rob Versteeg

Spintetend puntkapoentje, foto: Rob Versteeg

HOOFDSTUK 7

Amfibieën en Reptielen

Evert-Jan Kieft

7.1 Inleiding

In het jaarverslag van 2017 is de wisseling van het sub coördinatorschap al aangegeven en ook dat na het vertrek van een aantal waarnemers de groep wel heel klein is geworden voor het inventariseren van reptielen/amfibieën. Het jaar 2018 was verder een uniek jaar qua temperatuur en droogte, wat behoorlijk invloed had op het aantal aangetroffen reptielen, zeker in het tweede gedeelte van het jaar. Met name het aantal aangetroffen juveniele zandhagedissen was heel laag ten opzichte van voorgaande jaren. Het is de vraag of het aantal uitgekomen eitjes van zandhagedissen inderdaad zo laag is geworden door de hitte, in het voorjaar van 2019 zal moeten blijken of dit inderdaad zo is. In paragraaf 7.4 een verdere beschouwing van invloeden op resultaten van waarnemingen met een overzicht over meerdere jaren. Een uitzondering op de lage aantallen waarnemingen vormden de levendbarende hagedissen in natte gebieden. Hiervan werd begin september in verhouding een redelijk aantal juveniele exemplaren waargenomen.

De onderstaande inventarisaties betreffen waarnemingen in het kader van het beheer van de open ruimten, een aantal bezoeken aan het gebied oostelijk van de Kompagnieberg met wat overige incidentele bezoeken, en tot slot een tweetal vaste routes in het Otterlose zand, welke al jaren achtereenvolgens gelopen worden.

7.2 Beheer Open Ruimten

Dit jaar werd voor het beheer van de open ruimten het Oud Reemsterveld geïnventariseerd. Het project omvatte de strook vanaf de Kemperbergerweg, via het Aalderinksveld tot Oud Reemst. Helaas zat er tussen het moment dat de exacte routes van onderhoud bij ons bekend waren en het moment dat hiermee gestart werd, maar een paar maanden. Hopelijk wordt dat in de toekomst langer, liefst een heel seizoen. Er werden totaal 4 adders (*Vipera berus*), 1 hazelworm (*Anguis fragilis*) en 20 zandhagedissen (*Lacerta agilis*) aangetroffen. Verder nog een huid waarvan ik vermoed dat deze van een gladde slang (*Coronella austriaca*) was, maar iets te oud om dat met zekerheid vast te kunnen stellen. De voorgenomen maatregelen konden wij ons helemaal in vinden.

7.3 Overige/incidentele routes

Gedurende het seizoen werd een aantal malen het gebied ten oosten van de Kompagnieberg bezocht. Hier werden slechts twee

maal 2 zandhagedissen waargenomen, waarbij het vermoedelijk ook nog om dezelfde exemplaren ging. Wat verder naar het zuiden werden een adder en een tiental zandhagedissen genoteerd. Bij een verkenning van het Deelense Veld (volgend jaar aan de beurt voor het beheer van open ruimten) was de waterstand in de aanwezige vennen heel erg laag. Daar werd in één van de vennen wel een behoorlijk aantal juveniele heikikkers (*Rana arvalis*) aangetroffen. Een klein lichtpuntje op de resultaten van inventarisaties waren het aantal juveniele levendbarende hagedissen (*Zootoca vivipara*) die werden aangetroffen bij bezoeken in de omgeving van het Jachthuis Sint Hubertus. Kennelijk hadden de weersomstandigheden daar minder invloed op de resultaten.

7.4 Vaste reptielenroutes Otterlose zand-zuid

Rob Versteeg

7.4.1 Algemeen

Grofweg ten noorden van de Houtkampweg-west worden al meerdere jaren conform landelijke richtlijnen op twee routes reptielen geteld. Vier maal per route in de periode april t/m juni en drie maal idem in de periode augustus t/m september. Enigszins in afwijking van de algemene richtlijnen volgen wij soms dynamisch de zichtbare, en in de loop der jaren wat veranderende, terrein- en vegetatiestructuren. Dat biedt de meeste kans om reptielen aan te treffen. De oppervlakte-dekking zal hierdoor wat groter zijn, dan wanneer je strak van A naar B loopt. De vastgestelde route heeft hierdoor wat dekking betreft dan ook een wat meer een 'globaal' karakter.

Op de beide routes worden met name zandhagedissen aangetroffen. Veel minder ook de hazelworm en de gladde slang. De eerste telperiode (april-juni) omvat de voortplantingstijd van de adulte reptielen. Daarbij zijn ook de juvenielen van het vorig jaar die de overwintering goed doorgekomen zijn te vinden, evenals de subadulten waarvan de mannetjes ook al de broedkleur kunnen krijgen.

Over de afgelopen jaren werden in de verslagen steeds de opgetelde aantallen van de waargenomen reptielen genoemd.

Adder net voor het vervellen, foto: Evert-Jan Kieft

Alhoewel de jaren onderling dan wel te vergelijken zijn, geeft het wat de omvang van met name de populatie zandhagedissen toch geen correcte indruk. In de afsluitende tabel, alsmede de betreffende grafiek hanteren we bij de zandhagedissen dan ook de gemiddelde aantallen per bezoek per jaar. Van de overige reptielen noteren we in de tabel zoals vanouds wel de totalen van de waargenomen exemplaren per jaar. 'Losse' waarnemingen die op deze routes, maar buiten de officiële tellingen zijn gedaan worden hier niet weergegeven.

Er zijn enkele perioden in het jaar gunstig om reptielen waar te nemen. Allereerst zijn dat de eerste zonovergoten dagen in het vroege voorjaar. Daarna ook de voortplantingstijd. Van de soort die we op deze routes het meest waarnemen, de zandhagedis vindt dit plaats in de loop van april tot begin juni. Dan zijn met name dus de adulte exemplaren erg actief. Vanaf begin augustus breekt de tijd aan dat een nieuwe generatie jonge hagedisjes uit het ei komt. Het is ook de periode dat er een overvloed aan voedsel aanwezig is. Hagedissen zijn dan actief en vaak goed zichtbaar. Hazelworm en gladde slang volgen vergelijkbare fasen in hun actieve periode. Voor alle reptielen geldt dat zowel te hoge als te lage temperaturen nadelig is voor de waarneemkans. Bij koude of bij te warm weer blijven reptielen in de dekking en is

de waarneemkans laag. Gladde slangen vindt men juist bij wat koelere temperatuur. Maar hoogzomer is over het algemeen de minst gunstige periode om reptielen te tellen. De trefkans bij reptielen is dus afhankelijk van de tijd van het jaar, de tijd van de dag en de weersomstandigheden. Voor de tellers die van wat verder weg moeten komen is het vaak lastig om afhankelijk van de dagelijkse weersomstandigheden exact in te schatten wanneer en hoe vroeg/laat ze in het veld aanwezig moeten zijn.

7.4.2 Resultaten 2018

Zandhagedis

Het zal niemand zijn ontgaan dat de afgelopen zomer warm en vooral ook droog was. (Relevante cijfers van het meetstation Deelen -onze burens- zijn te vinden in Hoofdstuk 1). Dat er dit jaar kort na het begin van de telling plotseling minder zandhagedissen waar te nemen waren laat grafiek 2 zien.

Het blijft de vraag of de toch wel dramatische afname gedurende het seizoen 2018 (met name telroute 2) een gevolg is van ongunstige tel-omstandigheden, of dat de afname 100% reëel is en dat de meeste zandhagedissen het loodje gelegd hebben. Mogelijk zijn ook de broedsels mislukt omdat we nauwelijks

Zandhagedis (Otterlose zand-zuid), foto: Rob Versteeg

juvenielen hebben waargenomen. Opvallend was wel dat we dit jaar in de loop van de zomer ook relatief weinig sprinkhanen en andere insecten zagen.

We zijn benieuwd naar volgend jaar!

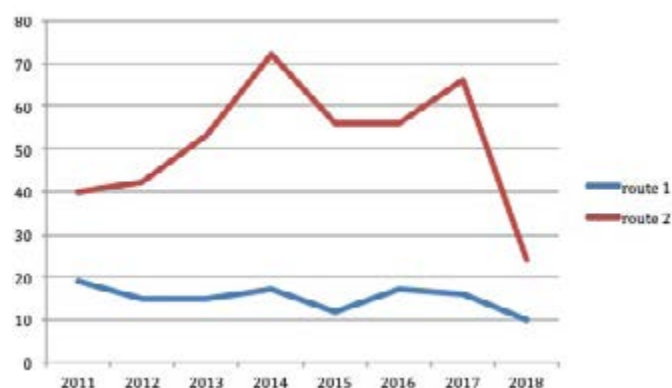
Hazelworm

We nemen op deze routes in de regel niet veel hazelwormen waar. In 2018 niet meer dan totaal twee exemplaren. Op kansrijke plekken zien we de laatste twee jaar overigens wel veel wroetsporen van zwijnen.

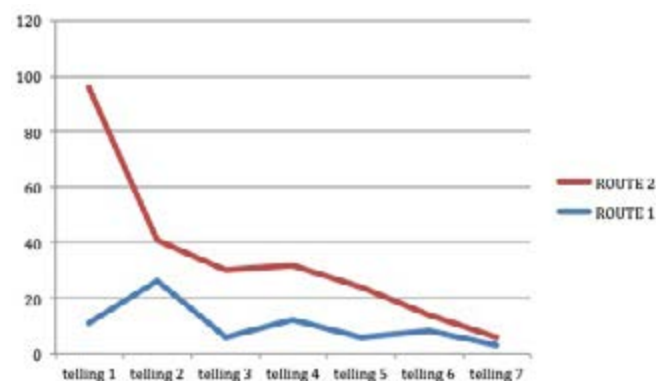
Gladde slang

Met name op route 2 zien we één of een paar keer per seizoen een gladde slang. In 2018 in het voorjaar zelfs wat meer, tot één keer drie exemplaren op dezelfde telling. Ook buiten de telrondes zijn er dit jaar meerdere gladde slangen op route 2 waargenomen. Op route 1 werd de gladde slang dit jaar één keer waargenomen tijdens een telling.

grafiek 1 zandhagedis aantalsverloop 2011 t/m 2018

grafiek 2 zandhagedis aantalsverloop 2018

Tabel 7.4.1 Alle soorten 2011 t/m 2018

route 1	zand-hagedis	levendb. hagedis	hazel-worm	gladde slang
2011	19		2	1
2012	15		2	1
2013	15	1		1
2014	17		2	1
2015	12		1	
2016	17			
2017	16			
2018	10			1
aantallen:	gemiddeld	absoluut	abs.	abs.

route 2	zand-hagedis	levendb. hagedis	hazel-worm	gladde slang
2011	40		2	
2012	42	1	4	2
2013	53		1	1
2014	72		4	3
2015	56		3	2
2016	56		4	1
2017	66		2	2
2018	24		2	6
aantallen:	gemiddeld	absoluut	abs.	abs.

HOOFDSTUK 8

Vleermuizen

Tom Dekker

8.1 Zomertelling

Tom Dekker

In 2018 hebben we de vleermuizeninventarisaties uitgevoerd met behulp van een batlogger (een apparaat waarmee vleermuisgeluiden kunnen worden opgenomen, die daarna met de computer worden geanalyseerd). De inventarisaties zijn gebeurd door routes af te leggen met de auto in het noordelijke deel van het Park. Ook hebben we de logger op vaste plekken in het Park een nacht laten staan. Dit keer hebben we er voor gekozen om de logger te plaatsen bij een aantal winterverblijven. Doel van dit onderzoek was het bekijken van het zogenaamde zwermgedrag. Er waren geen bijzondere waarnemingen.

Onder de meervleermuizen bleek opnieuw, dus nu voor de vijfde winter, het exemplaar met chip aanwezig dat in de nazomer van 2013 werd gevonden en gemerkt in een vleermuiskast in het Dijkgatbos in de Wieringermeer. De andere exemplaren bleken niet gechipt, het tweede exemplaar dat vorig jaar kon worden afgelezen ontbrak.

Baardvleermuizen en grootoorvleermuizen werden nu niet aangetroffen. Het lastige lage toegangsluik bleek te zijn vervangen door een comfortabeler te passeren smalle inspectiedeur.

8.2 Wintertelling

Gerhard Glas en Ruud Kaal

Op 1 februari 2018 heeft de inspectie van de objecten in Het Nationale Park De Hoge Veluwe plaats gevonden. Deze is uitgevoerd door G.H. Glas en R. Kaal (Vleermuiswerkgroep Gelderland) in gezelschap van T. Dekker, J. Snoijink en J. de Beer (Faunawerkgroep Vrienden van de Hoge Veluwe) en van J. van der Schee en S. Brozius (De Hoge Veluwe) op de aanwezigheid van winterslapende vleermuizen.

8.2.1. Bunker 'Deelense Start'

Aangetroffen werd het met vorig jaar (77) vergelijkbare mooie aantal van 75 vleermuizen, namelijk:

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Aantal exemplaren	
		2018	2017
baardvleermuizen	<i>Myotis mystacinus/brandtii</i>	-	1
franjestartaart	<i>Myotis nattereri</i>	19	26
watervleermuis	<i>Myotis daubentonii</i>	45	31
meervleermuis	<i>Myotis dasycneme</i>	11	17
gewone grootoorvleermuis	<i>Plecotus auritus</i>	-	1
ongedetermineerd		-	1
<i>Totaal</i>		75	77

Vleermuisinventarisatie in de waterafvoerbuisc (8.2.3) en bunker Koningsweg, foto's: Jan de Beer

8.2.2. Schuilplaatsen nabij het waterbassin (Zwarte Bergen)

In de twee kleine betonnen schuilplaatsen samen, die in 2010 van deurtjes en wegkruipplanken zijn voorzien, werden nu bij elkaar 16 vleermuizen aangetroffen, namelijk:

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Aantal exemplaren	
		2018	2017
baardvleermuis	Myotis mystacinus/ brandtii	-	5
franjestaat	Myotis nattereri	9	9
watervleermuis	Myotis daubentonii	5	5
gewone grootoorvleermuis	Plecotus auritus	-	1
meervleermuis	Myotis dasycneme	1	
ongedetermineerde vleermuis		1	-
Totaal		16	20

8.2.3. De rioolbuis/waterafvoer rolbaan uitkomend in het bassin

Deze kon ditmaal wederom worden geteld, aangetroffen werden 11 vleermuizen:

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Aantal exemplaren	
		2018	2017
baardvleermuis	Myotis mystacinus/ brandtii	3	1
franjestaat	Myotis nattereri	3	1
watervleermuis	Myotis daubentonii	5	1
gewone grootoorvleermuis	Plecotus auritus	-	1
Totaal		11	4

Een door de storm van 18 januari gevelde berk die over de ingang lag, maakte de toegang voor inspectie gemakkelijker.

Vleermuisinventarisatie in de waterafvoerbuis (8.2.3) en bunker Koningsweg, foto's: Jan de Beer

8.2.4. Bunker 'Koningsweg' naast het Rijksarchief

Hierin werden na de verrassende 29 van voorgaande winter, nu 20 vleermuizen aangetroffen:

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Aantal exemplaren	
		2018	2017
franjestaat	Myotis nattereri	1	7
watervleermuis	Myotis daubentonii	19	21
gewone grootoorvleermuis	Plecotus auritus	-	1
<i>Totaal</i>		20	19

Van de twee watervleermuizen het 'buitenkeldertje' eentje in de open lucht tussen het toegangsdeksel en de rand daaromheen, door sneeuw tijdens de inspectie zelfs met enige sneeuw op het lijf.

8.2.5. Voerkelder De Schuilkelder

In één van de aangebrachte wegkruipplanken werden 2 exemplaren *Plecotus auritus* (gewone grootoorvleermuis) aangetroffen. Ditmaal bleek de deur van de kelder gelukkig gesloten.

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Aantal exemplaren	
		2018	2017
gewone grootoorvleermuis	<i>Plecotus auritus</i>	2	-
<i>Totaal</i>		2	-

8.2.6. Voerkelder Nieuwe Plijmen

Ondanks dat het dak voor ongeveer een kwart was ingestort werd in één van de twee aangebrachte wegkruipplanken 1 exemplaar *Plecotus auritus* (gewone grootoorvleermuis) aangetroffen:

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Aantal exemplaren	
		2018	2017
gewone grootoorvleermuis	<i>Plecotus auritus</i>	1	-
<i>Totaal</i>		1	-

Gelet op het succes van de aangebrachte vleermuisplanken is herstel hopelijk de bedoeling.

8.2.6a. Voerkelder Oude Plijmen

Bij dit eerste bezoek aan deze kelder werden geen vleermuizen aangetroffen. Voor een eventuele zomerfunctie geldt hetzelfde als voor de andere voerkelders. Veel dassenhaar op de oude hooibalen wijst op gebruik van de kelder als slaappleats.

8.2.7. Voerkelder Bunterbos

Ditmaal niet bezocht. Hier werden vorig jaar wel sporen van de aanwezigheid van gewone grootoorvleermuizen aangetroffen. Deze verblijven daar onder normale omstandigheden, niet voor overwintering.

8.2.8. Kelderruimten onder het terras van Jachthuis Sint Hubertus

Deze werden, evenals vorig jaar, niet bezocht.

8.2.9. Zolder voormalige hondenkennel Jachthuis Sint Hubertus

Hier werden 12 exemplaren *Pipistrellus pipistrellus* (gewone dwergvleermuis) aangetroffen.

Zie het voorgaande verslag voor de betekenis als zomerverblijfplaats.

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Aantal exemplaren	
		2018	2017
gewone dwergvleermuis	<i>Pipistrellus pipistrellus</i>	12	8
gewone grootoorvleermuis	<i>Plecotus auritus</i>		1
<i>Totaal</i>		12	

8.2.10. Half ondergronds gebouwtje even ten westen van het Jachthuis

Ditmaal niet bezocht. Vorig jaar werd in dit gebouw geen vleermuis aangetroffen.

Vleermuisinventarisatie in de waterafvoerbuisc (8.2.3) en bunker Koningsweg, foto's: Jan de Beer

8.3 Wintertelling door de jaren heen

Tabel 8.3.1 TELLINGEN WINTERVERBLIJVEN

NAAM VLEERMUIS/JAARTAL	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01
BAARDVLEERMUIS	1	0	0	0	1	8	5	4	2	5	5
FRANJESTAART	3	1	2	3	0	12	12	6	8	7	5
WATERVLEERMUIS	56	41	59	73	81	57	60	33	38	52	48
MEERVLEERMUIS	1	0	0	1	1	1	0	1	0	1	1
GEWONE GROOTOOR	14	0	10	13	8	30	18	9	16	9	10
GEWONE DWERGVLEERMUIS	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ONGEDETERMINEERD	18	0	2	0	2	3	10	1	0	2	3
TOTAAL	93	42	72	90	93	111	105	54	64	76	72

WINTERSLAAPLAATS	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01
VOERKELDERS SK - PL.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BUNKER KONINGSWEG ²	11	2	8	14	22	23	35	16	2 ¹	-	-
BUNKER DEELENSCHE START	56	25	48	54	56	50	54	28	62	60	61
BLUSWATERKELDER ³	24	15	16	22	-	17	-	-	-	-	-
WATERBASSIN ZINKGAT	-	-	-	-	15	21	16	9	-	9	-
BUNKERTJES nabij ZINKGAT	2	-	1	-	-	-	-	1	-	7	11
HONDENKENNEL ST. HUBERTUS	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOTAAL	93	42	73	90	93	111	105	54	64	76	72

¹ Boomarter predatie² Toegang in 2000 dichtgemetseld, in 2011 weer open!³ In 1997 gevuld met bluswater⁴ In 2011 voor het eerst geteld⁵ Zeer zachte weersomstandigheden tijdens telling

02	03	06	07	08	09	10	11	12	13	14	15	16	17	18
5	6	4	6	2	2	2	4	8	8	8	4	4	2	3
6	2	13	12	6	7	7	23	30	17	25	21	29	39	32
56	41	46	46	27	11	28	37	62	70	41	44	47	62	74
2	2	11	10	6	3	7	5	11	12	7	12	10	17	12
1	5	4	1	0	0	1	10	0	10	2	3	9	9	3
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	8	12
3	0	2	4	2	2	8	3	5	2	4	3	0	2	1
73	56	80	79	43	25	52	82	116	119	85	87	101	139	137

02	03	06	07	08	09	10	11	12	13	14	15	16	17	18
-	-	-	-	-	-	-	2 ⁴	0	4	0	2	4	0	3
-	-	-	-	2	-	-	2 ²	10	4	6	7	21	29	20
59	49	64	63	37	23	44	55	86	88	54	45	55	77	75
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0
10	1	4	11	-	-	7	17	13	10	13	22	16	4	11
4	6	12	5	4	2	2	6	7	13	14	11	0	20	16
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	9	12
73	56	80	79	43	25	53	82	116	119	85	87	101	139	137

Hangmarter, foto: Willem van Wassenberg

HOOFDSTUK 9

Boommarters

Olga van der Klis e.a.

In 2018 hadden de boommarters het zwaar. In het najaar van 2017 was er weinig mast waardoor er weinig muizen waren; het stapelvoedsel van de boommarter. Dat betekent automatisch dat de nesten laat zijn. Ook doordat het nog lang koud was, kunnen de worpen later geweest zijn. In maart zijn er meerdere latrines gevonden, maar tegen de tijd dat de jongen geboren konden worden, was er weinig meer te vinden. Ook sporen in het bos waren er weinig of niet. Dat is lastig zoeken. Landelijk bleek dat de nestjes die gevonden zijn niet alleen laat waren maar ook nog eens klein. In meerdere gevallen zijn de nestjes vervolgens over de kop gegaan of hebben de jongen het in een later stadium niet gered.

We hebben een zekere nestboom gevonden waarvan de jongen op 12 mei gehoord zijn. Op 20 mei lagen er nog verse uitwerpselen onder de boom. Op 22 mei hebben we met de hengcam in de boom gekeken maar was het nestje helaas verhuisd.

Bij de tweede nestboom is op 25 mei gepost om te wachten totdat de moeder vertrok. Vervolgens hebben we drie nog blinde jongen gezien. Omdat ze nog zo klein waren, was het niet uitgesloten dat er een vierde onder de jongen kon liggen. We hebben een week later nogmaals gewacht op vertrek van de moeder om nog een keer met de hengcam te kijken. Het waren echt drie jongen.

Daarnaast was er een waarschijnlijke nestboom. In en onder deze boom was eind mei een duidelijke latrine aanwezig. Op 22 mei hebben we er met de hengcam geluisterd – deze boom kunnen

we niet in kijken - maar dat leverde niets op. Toch lagen er op 28 mei wel weer verse uitwerpselen onder de boom. Op 31 mei hebben we met de hengcam weer geluisterd: een grommende marter maar geen piepende jongen te horen. Op 12 juni hebben we nog een poging gedaan maar weer niks gehoord. Hier in de buurt hebben we de wildcamera nog ingezet in de hoop de moeder met haar eventuele jongen vast te leggen. Het heeft alleen een snel voorbij sprintende marter opgeleverd.

Ook hebben we in enkele bomen nog wel een volwassen marter vast kunnen stellen. Bij controle met de hengcam bleken er geen jongen bij te liggen. De volwassen dieren vonden het ook prima dat we in de boom keken. Een duidelijk teken dat ze geen jongen hadden.

Waarnemingen:

Dood volwassen mannetje op de N311 ter hoogte van het Reeënbosje.

Op 26 juni een dode boommarter langs de N311 ter hoogte van hectometerpaal 1.7.

Op 9 maart ontdekten we een boommarter die dood in de boom hing omdat hij met zijn poot in een spleet was blijven steken.

HOOFDSTUK 10

Vogels

Jan de Beer

10.1 Inleiding

In 2018 zijn er acht BMP-plots in het Park op broedvogels geïnventariseerd, waarvan zeven via het Sovon avi-systeem en één handmatig geclusterd. De resultaten van dit Broedvogel-Monitoring-Project worden in paragraaf 10.2 beschreven.

Ook zijn de klapeksters in de winter geïnventariseerd en zoals ieder jaar de nachtzwaluwen in mei en juni.

Naast het systematische broedvogelonderzoek zijn losse waarnemingen gerapporteerd van vooral doortrekkers, zomer- en wintergasten. De belangrijkste waarnemingen zijn in paragraaf 10.5 vermeld.

Alle gerapporteerde waarnemingen, zowel territoria als losse waarnemingen, zijn ingevoerd in de vogeldatabase.

10.2 Broedvogelonderzoek

BMP onderzoek van plots

Voor de broedvogelinventarisatie van het hele Park in zes jaar is het gebied van het Park in BMP plots verdeeld (zie figuur 10.2.1 en tabel 10.2.1). Doordat er minder vogelaars deel uitmaken van de Faunawerkgroep hebben we ook dit jaar wat minder plots kunnen tellen (namelijk acht stuks, gelijk aan 2017) dan in het verdere verleden mogelijk was.

Het broedvogelonderzoek is uitgevoerd volgens de territoriumkarteringsmethode van Sovon (Aviplan) In de BMP A methode worden alle soorten geteld, in de BMP B methode wordt slechts een beperkt aantal minder algemene soorten geteld. Dit jaar zijn de plots op alle soorten onderzocht (BMP A).

Aan het BMP onderzoek hebben de volgende Faunawerkgroep leden meegewerkt:

Eefje den Belder (EB), Jan de Beer (JB), Adriaan Guldemond (JG), Wim Janssen (WJ), Geoske Sanders (GS), Gert Sleenwenhoek (GE), Arnold Top (AT), Willem van Wassenberg (WA) en Tony van Wassenberg-Spans, Wim Weenink (WW)

In de tabellen 10.2.2a en 10.2.2b worden de resultaten van de inventarisaties vermeld. Alleen in tabel 10.2a zijn de wetenschappelijke namen van de vogelsoorten vermeld.

In totaal zijn in 2018 1753 territoria van 66 broedvogel-soorten vastgesteld in het Park.

In 2015 waren dat nog 3014 territoria van 75 broedvogelsoorten (evenveel soorten als in 2014).

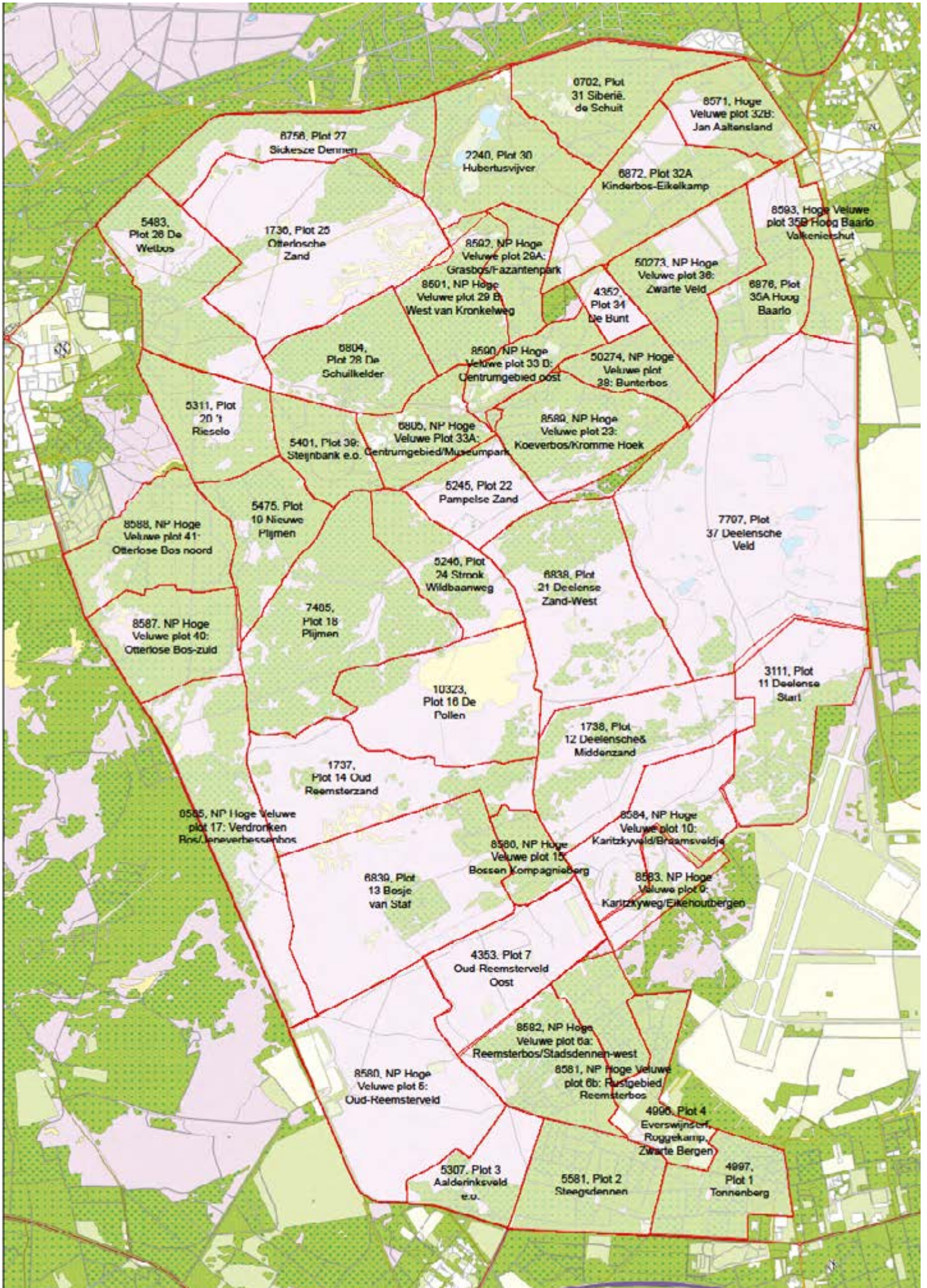
Hieronder bevinden zich 15 soorten van de Rode Lijst 2017.

Zoals uit tabel 10.2.1 is af te lezen zijn er slechts vier plots nog nooit onderzocht, namelijk

Oud-Reemsterveld oost (7)	Koeverbos, Kromme Hoek (23)
Jan Aaltensland (32 B)	Zwarte Veld (36)

Raven

Bij het BMP onderzoek werden dit jaar geen territoria van raven gevonden. Buiten de onderzochte BMP plots is wel een nest gevonden en zijn meerder waarnemingen van jongen doorgegeven. Hierdoor is het aannemelijk dat er drie tot vijf territoria zijn.

figuur 10.2.1 Ligging van BMP plots op de Hoge Veluwe

Tabel 10.2.1 Nummers, namen en inventarisatiejaren van BMP plots op de Hoge Veluwe

Plot-nr.	Sovon plot-nr.	Gebied	Opp. in Ha	Geteld in	Telling 2018
1	4997	Tonnenberg	79,6	2011, 2012	-
2	5581	Steegsdennen, Autobos, Kemperberg	105,5	2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017	-
3	5307	Aalderinksveld, Klein Sint Hubertus	65,0	2011, 2016, 2017	-
4	4996	Everwijnsersf, Roggekamp, Zwarte Beergen	66,4	2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017	WA
5	8580	Oud Reemst(erveld)	224,3	2011, 2012, 2013, 2014, 2015	-
6A	8582	Reemsterbos, Stadsdennen west	105,0	2012	-
6B	8581	Reemsterbos, Stadsdennen oost	52,1	2015	-
7	4353	Oud-Reemsterveld oost (RG)	118,2		
8	6695	Zinkgat e.o.	80,4	2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018	JG/EB
9	8583	Karintzkyweg, Eikenhoutbergen	42,9	2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017	-
10	8584	Karintzkyweg, midden Braamsveldje e.o.	110,1	2013	-
11	3111	Deelense Start (RG)	141,1	2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016	-
12	1738	Deelense en Middenzand	158,3	2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2018	GE
13	6839	Bosje van Staf e.o. (RG)	244,0	2015	-
14	1737	Oud-Reemsterzand, Gymnasiumvallei	158,6	2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016	-
15	8586	Bossen west van Kompagnieberg	37,8	2011, 2016, 2017, 2018	GS
16		De Pollen	164,8	2012	-
17	8585	Verdronken Bos, Jeneverbessenbos	162,4	2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017	-
18A	7485	De Plijmen zuid (RG)	211,3	2015	-
18B	5401	De Plijmen noord (RG)		2015	-
19	5475	Nieuwe Plijmen	86,8	2012, 2014	-
20	5311	Rieseloo e.o.	86,2	2011, 2013	-
21	6838	Deelense Zand west, oost van Wildbaanweg (RG)	205,2	2015	-
22	5245	Pampelse Zand	67,9	2011, 2012, 2014, 2015, 2016	-
23	8589	Koeverbos, Kromme Hoek (RG)	114,9		
24	5246	Strook langs de Wildbaanweg	82,9	2011, 2012, 2018	JB
25	1736	Otterlose Zand	257,4	2011, 2012, 2014	-
26	5483	Geitenspoor, de Wetbos, De Aenstoot	134,7	2011, 2012	-
27	6756	Sickesze Dennen, strook tot Dienstgebouw	116,4	2015, 2016	-
28	6804	Schuilkeldegergebied (RG)	106,3	2012	-
29A	8592	Grasbos, Fazantenpark	47,5	2013	-
29B	8591	Gebied west van Kronkelweg	86,0	2014	-
30	2240	Sint Hubertusvijver, Prima, Koekoek	135,3	2011	-
31	6702	Siberië, De Schuit	113,1	2013	-
32A	6872	Kinderbos, Eikelkamp, Westerflor	137,1	2013, 2014	-
32B	8571	Jan Aaltensland (RG)	69,3		
33A	6805	Centrumgebied/Museumpark	68,1	2012, 2013,	-
33B	8590	Centrumgebied oost	56,8	2014	-
34	4352	De Bunt, open gebied	22,2	2011, 2016	-
35A	6876	Hoog Baarlo tot Deelense Veld, Weitje van de Pol	107,2	2013, 2014, 2018	AT, WA
35B	8593	Hoog Baarlo Valkeniershut (RG)	34,4	2018	AT
36	50273	Zwarte Veld (RG)	113,8		
37	7797	Deelense Veld	454,5	2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018	WW, WJ
38	50274	Bunterbos	53,8	2012, 2017	-
39	5401	Steijnbank e.o.	60,7	2012	-
40	8587	Otterlosche Bos zuid	98,2		-
41	8588	Otterlosche Bos noord	114,0		-
		= nog nooit geteld	5.358,5		

Eefje den Belder (EB) Jan de Beer (JB) Adriaan Guldemond (JG) Wim Janssen (WJ)
 Geoske Sanders (GS) Gert Sleuwoenhoeck (GE) Arnold Top (AT) Willem van Wassenberg (WA) en
 Tony van Wassenberg-Spans Wim Weenink (WW)

Tabel 10.2.2a Territoria van broedvogels in 2018

A alle soorten geteld B een beperkt aantal soorten geteld

soort, Nederlandse naam	soort, wetenschappelijke naam	Everwijnserf, Rogge-kamp, Zw. Bergen	Zinkgat e.o.	Deelnsche Middenzand	Kompagnie-berg	Strook wildbaanweg
plotnummer		4	8	12	15	24
opp. in ha		ca.105	ca. 85	Ca.180	Ca. 30	Ca. 85
BMP type		A	A	A	A	A
Sovonplot no.		4996	6695	1738	8586	5246
inventarisator		WA	JG, EB	GE	GS	JB
dodaars	Tachybaptus ruficollis	-	-	-	-	-
grauwe gans	Anser anser	-	-	-	-	-
nijlgans	Alopochen aegyptiacus	-	-	-	-	-
wintertaling	Anas crecca	-	-	-	-	-
mandarijneend	Aix galericulata	-	-	-	-	-
wilde eend	Anas platyrhynchos	-	-	-	-	-
kuifeend	Aythya fuligula	-	-	-	-	-
wespendief	Pernis apivorus	-	-	-	-	-
havik	Accipiter gentilis	-	-	-	-	-
sperwer	Accipiter nisus	-	-	-	-	-
buizerd	Buteo buteo	1	1	1	-	-
kwartel	Coturnix coturnix	-	-	-	-	-
kievit	Vanellus vanellus	-	-	-	-	-
watersnip	Gallinago gallinago	-	-	-	-	-
houtsnip	Scolopax rusticola	-	-	-	-	-
holenduif	Columba oenas	4	-	-	5	1
houtduif	Columba palumbus	3	3	3	4	2
koekoek	Cuculus canorus	-	3	2	2	-
ransuil	Asio otus	-	-	-	-	-
bosuil	Strix aluco	-	-	-	-	-
draaihals	Jynx torquilla	-	1	-	-	-
groene specht	Picus viridis	2	-	-	-	-
zwarte specht	Dryocopus martius	1	-	-	1	-
grote bonte specht	Dendrocopos major	6	7	8	8	1
middelste bonte specht	Dendrocopos medius	1	-	-	-	-
kleine bonte specht	Dendrocopos minor	2	1	1	-	-
boomleeuwerik	Lullula arborea	2	3	10	2	3
veldleeuwerik	Alauda arvensis	-	-	14	2	-
boerenzwaluw	Hirundo rustica	1	-	-	-	-
huiszwaluw	Delichon urbica	-	-	-	-	-
boompieper	Anthus trivialis	10	24	24	13	10
graspieper	Anthus pratensis	1	-	1	1	-
witte kwikstaart	Motacilla alba	-	-	-	-	-
winterkoning	Troglodytes troglodytes	17	12	9	22	6
heggenmus	Prunella modularis	3	2	4	-	1
roodborst	Erithacus rubecula	10	9	4	24	9
gekraagde roodstaart	Phoenicurus phoenicurus	-	7	11	6	-
roodborsttapuit	Saxicola rubicola	-	2	9	3	-
tapuit	Oenanthe oenanthe	-	-	-	-	-
merel	Turdus merula	16	15	1	12	2

Vervolg tabel 10.2.2a vervolg

soort, Nederlandse naam	soort, wetenschappelijke naam	Everwijnsersf, Rogge-kamp, Zw. Bergen	Zinkgat e.o.	Deelnsche Middenzand	Kompagnie-berg	Strook wildbaanweg
plotnummer		4	8	12	15	24
opp. in ha		ca.105	ca. 85	Ca.180	Ca. 30	Ca. 85
BMP type		A	A	A	A	A
Sovonplot no.		4996	6695	1738	8586	5246
inventarisator		WA	JG, EB	GE	GS	JB
zanglijster	Turdus philomelos	6	5	4	4	2
grote lijster	Turdus viscivorus	3	3	3	1	1
grasmus	Sylvia communis	-	-	-	-	-
tuinfluiter	Sylvia borin	2	2	-	-	-
zwartkop	Sylvia atricapilla	12	9	4	16	2
fluiter	Phylloscopus sibilatrix	1	1	-	2	-
tjiftjaf	Phylloscopus collybita	8	1	1	10	2
fitis	Phylloscopus trochilus	14	29	20	24	12
goudhaan	Regulus regulus	7	4	5	1	2
vuurgoudhaan	Regulus ignicapillus	1	-	-	1	-
grauwe vliegenvanger	Muscicapa striata	3	-	-	1	-
bonte vliegenvanger	Ficedula hypoleuca	14	8	6	7	-
staartmees	Aegithalos caudatus	1	2	-	1	-
glanskop	Parus palustris	2	1	1	1	-
matkop	Parus montanus	-	-	-	-	-
kuifmees	Parus cristatus	1	7	1	10	3
zwarte mees	Parus ater	1	3	8	4	1
pimpelmees	Parus caeruleus	5	8	4	5	10
koolmees	Parus major	15	15	5	11	12
boomklever	Sitta europaea	8	6	-	5	4
boomkruiper	Certhia brachydactyla	12	6	6	6	-
wielewaal	Oriolus oriolus	-	-	-	-	-
grauwe klauwier	Lanius collurio	-	-	-	-	-
gaai	Garrulus glandarius	2	4	-	3	2
ekster	Pica pica	-	-	-	-	-
kauw	Corvus monedula	-	-	-	-	-
zwarte kraai	Corvus corone	-	2	-	-	-
raaf	Corvus corax	-	-	-	-	-
spreeuw	Sturnus vulgaris	-	-	-	2	-
vink	Fringilla coelebs	21	27	36	30	21
groenling	Chloris chloris	3	-	-	-	-
sijs	Carduelis spinus	-	-	-	-	1
kneu	Carduelis cannabina	1	2	3	2	-
kruisbek	Loxia curvirostra	-	-	-	-	1
goudvink	Pyrrhula pyrrhula	2	2	1	1	-
putter	Carduelis carduelis	3	1	2	-	-
appelvink	Coccothraustes coccothraustes	2	2	1	2	-
geelgors	Emberiza citrinella	2	5	5	-	3
rietgors	Emberiza schoeniclus	-	-	-	-	-
Totaal territoria		232	245	218	255	116
Totaal soorten		43	39	34	38	25

Tabel 10.2.2b Territoria van broedvogels in 2018

Soort	Hoog Baarlo	Hoog Baarlo Valkeniers-hut	Deelensche veld	Rodelijst kwalificatie	Totaal territoria
plotnummer	35A	35B	37		Dit jaar getelde
opp. in ha	ca.100	ca. 25	ca. 435		plots
BMP type	A	A	A(B)		
Sovonplot no.	6876	8593	7797		
inventarisator	AT, WA	AT	WI, WW		
dodaars	-	-	7		7
grauwe gans	-	-	4		4
nijlgans	-	-	-		0
wintertaling	-	-	1	kwetsbaar	1
mandarijneend	-	-	-		0
wilde eend	-	-	4		4
kuifeend	-	-	2		2
wespendief	-	-	1		1
havik	-	-	-		0
sperwer	-	-	-		0
buizerd	-	-	-		3
kwartel	-	-	-		0
kievit	-	-	1		1
watersnip	-	-	3	bedreigd	3
houtsnip	-	1	-		1
holenduif	5	2	-		17
houtduif	3	3	1		22
koekoek	2	1	8	kwetsbaar	18
ransuil	-	-	-	kwetsbaar	0
bosuul	2	-	-		2
draaihals	-	-	2	ernstig bedreigd	3
groene specht	2	1	-		5
zwarte specht	1	-	1		4
grote bonte specht	7	7	3		47
middelst bonte specht	-	-	-		1
kleine bonte specht	1	1	-		6
boomleeuwerik	1	-	8		29
veldleeuwerik	3	-	78	gevoelig	97
boerenwaluw	-	-	-	gevoelig	1
huiswaluw	-	-	-		0
boompieper	10	1	35		127
graspieper	2	-	51	gevoelig	56
witte kwikstaart	-	-	-		0
winterkoning	6	6	5		83
heggenmus	-	1	1		12
roodborst	9	15	5		85
gekraagde roodstaart	4	-	4		32
roodborsttapuit	3	-	26		43
tapuit	-	-	-	bedreigd	0

Vervolg tabel 10.2.2b vervolg

Soort	Hoog Baarlo	Hoog Baarlo Valkeniers-hut	Deelensche veld	Rodelijst kwalificatie	Totaal territoria
plotnummer	35A	35B	37		Dit jaar getelde
opp. in ha	ca.100	ca. 25	ca. 435		plots
BMP type	A	A	A(B)		
Sovonplot no.	6876	8593	7797		
inventarisator	AT, WA	AT	WI, WW		
merel	9	8	9		74
zanglijster	4	4	5		34
grote lijster	6	2	3	kwetsbaar	22
grasmus	-	-	4		4
tuinfluiter	1	2	2		9
zwartkop	9	5	10		67
fluiter	3	1	-		8
tjiftjaf	2	4	1		29
fitis	19	6	30		154
goudhaan	3	3	4		29
vuurgoudhaan	-	1	-		3
grauwe vliegenvanger	1	-	1	gevoelig	6
bonte vliegenvanger	7	2	1		45
staartmees	1	1	-		6
glanskop	2	-	-		7
matkop	-	-	-	gevoelig	0
kuifmees	3	-	2		27
zwarte mees	1	3	3	gevoelig	24
pimpelmees	6	4	1		43
koolmees	9	7	8		82
boomklever	3	4	-		30
boomkruiper	9	9	1		49
wielewaal	-	-	1	kwetsbaar	1
grauwe klauwier	-	-	2	bedreigd	2

Vervolg tabel 10.2.2b vervolg

Soort	Hoog Baarlo	Hoog Baarlo Valkeniers-hut	Deelensche veld	Rodelijst kwalificatie	Totaal territoria
plotnummer	35A	35B	37		Dit jaar getelde
opp. in ha	ca.100	ca. 25	ca. 435		plots
BMP type	A	A	A(B)		
Sovonplot no.	6876	8593	7797		
inventarisator	AT, WA	AT	WI, WW		
gaai	4	2	-		17
ekster	-	-	-		0
kauw	-	-	-		0
zwarte kraai	-	-	-		2
raaf	-	-	-	gevoelig	0
spreeuw	-	1	1		4
vink	16	9	28		188
groenling	-	1	-		4
sijs	-	-	-		1
kneu	2	-	13	gevoelig	23
kruisbek	-	-	-		1
goudvink	1	-	-		7
putter	-	-	-		6
appelvink	-	-	-		7
geelgors	-	1	4		20
rietgors	-	-	1		1
<i>Totaal territoria</i>	182	119	386		1753
<i>Totaal soorten</i>	39	33	45		66

Enkele opmerkingen bij dit overzicht:

De nachtzwaluwen zijn uit deze lijst gehaald omdat daar een apart sub-hoofdstukje aan geweid is.

Het Deelense Veld is een belangrijk inventarisatiegebied dat ieder jaar geteld wordt. Daarom hebben we hier een overzicht ingevoegd van de resultaten door de jaren heen van dit plot

(tabel 10.2.3). Kennelijk is een deeltje meer bebost geraakt want er zijn dit jaar meer typische bosvogels voor het eerst waargenomen. Opvallend is ook de veldleeuwerik, die dit jaar een record aantal territoria op het Deelense Veld had.

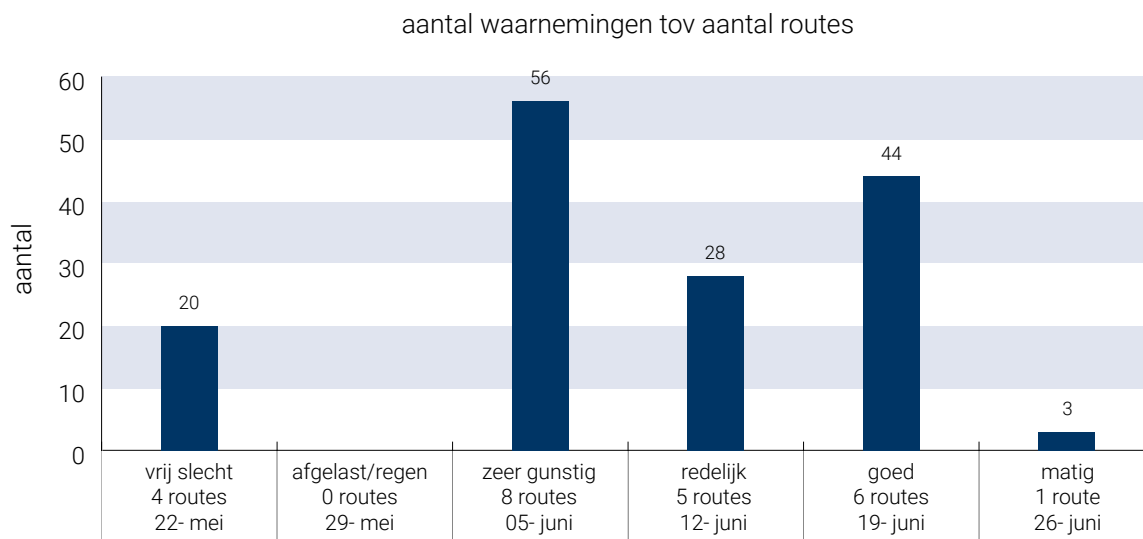
Tabel 10.2.3: Broedvogels Deelense Veld Noord en Midden 2007-2018

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
dodaars	3	5	6	6	5	4	4	6	4	6	6	7
grauwe gans	3	4	5	5	4	1	4	5	3	3	5	4
nijlgans	-	-	1	-	1	1	-	1	1	1	1	-
wintertaling	2	2	1	1	-	1	2	1	1	3	-	1
wilde eend	5	8	7	4	6	8	9	9	5	7	4	4
slobeend	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-
kuifeend	-	-	-	1	1	2	3	-	1	1	1	-
buizerd	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
kwartel	1	1	1		3	2	-	-	1	1	-	-
meerkoet	-	-	3	-	-	-	-	1	-	-	-	-
boomvalk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-
kievit	3	4	3	2	1	4	3	6	2	3	2	1
watersnip	1	1	2	2	1	2	3	3	2	3	2	3
wulp	-	1	-		-	-	-	-	-	-	-	-
holenduif	1	2	1		-	-	1	-	-	-	1	-
houtduif	-	-	-	-	1	-	-	-	-	2	-	1
koekoek	2	3	3	3	3	3	2	5	4	7	8	8
zwarte Specht	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1
groene Specht	-	-	1		-	-	-	-	-	-	-	-
grote bonte specht	1	2	1	2	1	1	2	2	3	1	3	3
boomleeuwerik	4	-	2	3	2	8	7	9	4	6	1	8
veldleeuwerik	56	50	50	57	69	69	52	60	54	49	54	78
boompieper	20	17	22	21	26	25	25	20	19	23	17	35
graspieper	54	45	45	44	41	41	40	27	43	33	41	51
witte kwikstaart	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
winterkoning	2	1	1		-	1	-	1	-	4	1	5
heggenmus	1	-	-	-	-	1	-	-	-	1	1	1
roodborst	2	3	2	3	-	3	4	4	-	5	8	5
gekraagde roodstaart	1	-	-	1	1	1	1	-	-	1	1	4
roodborsttapuit	18	12	19	16	26	16	23	24	17	27	21	26
merel	4	3	4	6	1	2	3	4	4	4	6	9

Vervolg tabel 10.2.3 vervolg

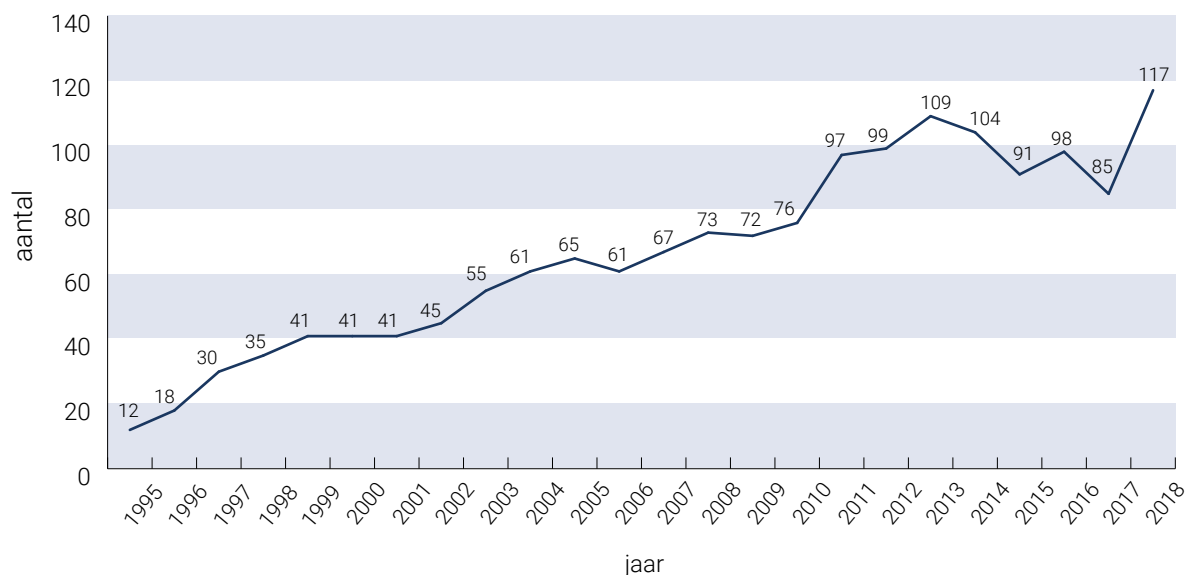
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
zanglijster	1	4	-	2	2	3	1	3	2	2	1	5
grote lijster	4	1	1	3	-	3	3	-	3	3	4	3
spotvogel	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
grasmus	1	2	-	1	4	1	2	1	2	1	3	4
tuinfluiter	2	-	3	2	1	1	4	2	2	3	4	2
zwartkop	5	3	6	3	4	5	8	5	1	2	6	10
tjiftjaf	-	2	-	1	2	-	3	5	-	1	2	1
fitis	24	31	37	28	33	30	32	31	22	35	17	30
grauwe vliegenvanger	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
bonte Vliegenvanger	-	-	1	-	-	1	1	2	1	-	7	1
staartmees	1	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
matkop	1	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
kuifmees	2	1	3	2	3	1	3	2	1	1	2	2
zwarte mees	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
pimpelmees	1	2	3	-	1	-	3	1	-	-	2	1
koolmees	2	5	6	9	4	12	8	5	7	5	7	8
boomkruiper	2	2	1	-	-	-	1	1	-	-	-	1
wielewaal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
grauwe klauwier	-	-	-	1	1	1	1	1	1	1	2	2
gaai	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
zwarte Kraai	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
spreuw	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
vink	16	11	15	11	23	16	16	16	18	16	18	28
groenling	-	1	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-
putter	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
kneu	17	13	15	14	9	9	10	7	6	5	8	13
geelgors	12	8	3	8	11	10	7	5	2	1	3	4
rietgors	3	-	4	2	1	-	1	1	-	2	2	1
<i>Totaal soorten</i>	36	37	37	32	33	36	36	36	32	38	38	45
<i>Totaal territoria</i>	278	256	281	265	293	293	293	278	238	271	272	386

Tabel 10.3.1 waarnemingen in relatie tot aantal routes en weersomstandigheden in 2018:

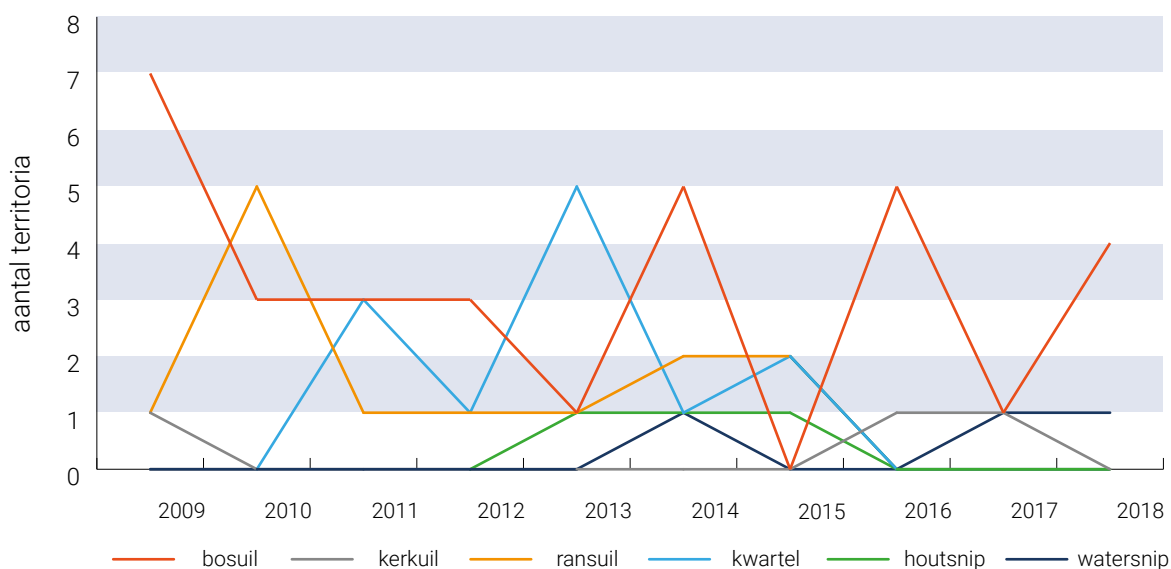
Tabel 10.3.2 aantal territoria nachtzwaluwen:

Territoria nachtzwaluwen 1995 - 2018

Tabel 10.3.3 waarnemingen uilen, snippen en kwartel laatste tien jaar:

overige waarnemingen tijdens nachtzwaluwtelling

10.3 Nachtzwaluwen

De lange reeks inventarisaties van de nachtzwaluw waarvan in het Park een territorium is vastgesteld, is ook dit jaar doorgezet. In vijf avonden zijn er totaal 24 routes gelopen.

Op grond van zingende exemplaren wordt vastgesteld hoeveel territoria er zijn. We gaan dus geen nestjes zoeken, we tellen de open ruimtes op nachtzwaluwen. En omdat nachtzwaluwen een nachtelijke levenswijze hebben horen we ze bijna niet bij onze reguliere tellingen overdag.

Voor nog een paar vogelsoorten geldt dat zij nachtactief zijn, die worden als bijvangst meegenomen bij deze tellingen.

Deze vogelsoorten worden juist veelal bij de reguliere BMP inventarisaties overdag niet waargenomen.

Te denken valt bijvoorbeeld aan: bosuil, kerkuil, ransuil, houtsnip, watersnip en kwartel. In overleg met het Park wordt op een aantal dinsdagavonden in mei en juni naar deze vogels gezocht, meestal in groepjes van twee personen. Het afgelopen jaar viel er vanwege weersomstandigheden een avond uit. We hebben dan de beschikking over een reserveavond maar het was niet nodig hiervan gebruik te maken.

Hieronder tabel 10.3.1 waarin per avond het aantal waarnemingen is geregistreerd. Duidelijk is het verband tussen weersomstandigheden en aantal aanwezige tellers (=aantal te lopen routes) en het aantal waarnemingen te zien.

In tabel 10.3.2 is het aantal vastgestelde territoria van de nachtzwaluw door de jaren heen te zien. We volgen min of meer de landelijke trend waarbij de nachtzwaluw van een zeldzame vogel is toegenomen tot een vrij normaal voorkomende vogel.

Tenslotte is in tabel 10.3.3 de aantallen waarnemingen van de uilen en overige nachtactieve vogels te zien. Hieruit blijkt dat die aantallen klein zijn en per jaar nogal verschillen.

10.4 Klapekstertelling

De laatste jaren wordt er o.a. door SOVON een landelijke winterklapekstertelling gehouden in december en februari. Aangezien dit verslag over een kalenderjaar gaat, vermelden wij hier de resultaten welke we in dat jaar hebben gevonden en niet over de telling over het einde jaar heen.

Op de Rode lijst 2017 van Sovon staat dat de klapekster in Nederland is verdwenen. Als broedvogel klopt dat, maar gedurende de winterperiode is hij nog wel in ons land te vinden. Als dat allemaal op dezelfde dag wordt gedaan, kan er niet/nauwelijks overlap zijn.

De telling in februari 2018:

Leden en een paar oud-leden van de Faunawerkgroep hebben op zaterdag 17 februari geprobeerd Het Nationale Park De Hoge Veluwe gebiedsdekkend te tellen. Dat betekent voor deze vogel dat je in de open ruimtes moet zijn. Je zoekt naar een opvallend licht gekleurde vogel ter grootte van een merel, die in het topje van bijvoorbeeld een vliegdennetje zit.

Hoewel een mooie dag, is het resultaat tegen gevallen. Er zijn maar weinig klapeksters gezien.

Op het Otterlose Zand is er één waargenomen en ook één klapekster is gezien net ten zuiden van het Deelense Veld.

De vogel kwam van het Deelense Veld aanvliegen toen twee koppels waarnemers op de grens van hun gebieden even met elkaar stonden te praten. De vogel liet zich toen ook erg mooi zien.

In de buurt van de Deelense Was vloog nog een vogel op, maar mogelijk is het ook deze vogel geweest die langs kwam vliegen toen we stonden te praten, dit is niet met zekerheid te zeggen.

Alhoewel, hij zag er wel precies hetzelfde uit ...

Tenslotte werd op weg met de fiets langs de Karitskyweg nog een klapekster gespot.

Conclusie voor de klapeksters: minimaal drie exemplaren waren in het Park aanwezig, dat we op het Otterlose Bos na, en dan met name de open slenk in dit gebied, helemaal hebben bekeken.

Mogelijk zaten een paar Hoge Veluwe klapeksters (chauvinisten als we als vogelaars zijn) bij de burens, want er waren ook meerdere vogels op Planken Wambuis gezien.

Tabel 11.5.1 Overzicht klapekster telling februari 2018

1	Otterlose Zand	183214 – 457745
2	Deelenseveld	187689 - 453899
3	Karitskyweg	186644 – 452092
-	Deelensewas (mogelijk zelfde vogels als 2)	186783 – 455637

In het winterseizoen 2018-2019 zijn met de decembertelling nog twee klapeksters gezien.

10.5 Waarnemingen van doortrekkers, zomer- en wintergasten en aanvullende waarnemingen van broedvogels

In een jaar kunnen circa 150 vogelsoorten worden waargenomen in het Park. Dat gaat van soorten waar De Hoge Veluwe een substantieel deel van de Nederlandse populatie herbergt, zoals de nachtzwaluw, tot toevallig overvliegende vogels die geen specifieke binding met het Park hebben. Sommige van de doortrekkers, zomer- of wintergasten zeggen wel wat over de aantrekkingskracht van het Park. Daarom worden ze hier vermeld. Hieronder een selectie uit de waarnemingen (volgorde volgens International Ornithological Committee).

- **grote zaagbek**

Een vrouwtje op de Zandflesch. Misschien wel de eerste voor De Hoge Veluwe

- **zomertaling**

Een paartje was in april aanwezig op de Gietense Flessen. Broeden werd niet vast gesteld.

- **slobeend**

In de maanden maart tot en met mei enkele exemplaren op het Deelense Veld.

- **smient**

Maximaal vier exemplaren op Zandflesch.

- **pijlstaart**

Op 10 maart was een mannetje aanwezig in de Landschappentuin.

- **gierzwaluw**

Vooral in mei vele honderden exemplaren foeragerend in het Park.

- **purperreiger**

Een groep van maar liefst zes vogels vloog over het Park.

- **grote zilverreiger**

In de wintermaanden is de grote zilverreiger een vaste gast geworden. Enkele exemplaren zijn gezien op het Deelense Veld of bij het Jachthuis Sint Hubertus.

- **kleine plevier**

Een mannetje baltste in april in de omgeving van de IJzeren Man.

- **groenpootruiter**

Zowel in het voorjaar als in de nazomer waren er drie vogels aanwezig langs de plassen op het Deelense Veld.

- **zwarte ruiter**

De droge zomer had veel nadelen, maar door het lage waterpeil in de vennen ontstond er wel geschikt biotoop voor steltlopers.

- **slangenarend**

Van half juni tot juli waren twee slangenarenden regelmatig aan het jagen op het Deelense Veld. Het betrof een adulte vogel en een tweede kalenderjaar vogel. Door de droogte was er waarschijnlijk voor de vogels na half juli geen voedsel meer te vinden.

- **bruine kiekendief**

Het Deelense Veld oefent aantrekkingskracht uit op kiekendieven. Van juni tot augustus waren tot twee vrouwtjes te bewonderen.

Klapekster, Oud Reemst, foto: Wim Weenink

Kruisbek, juveniel, foto: Nina de Vries

- **blauwe kiekendief**

Deze vogel is een regelmatige wintergast in het Park. Zo ook dit jaar, met maximaal drie exemplaren tot begin april. En vanaf oktober waren twee vogels aanwezig. Het Deelense Veld is favoriet.

- **grauwe kiekendief**

Dit jaar was een adult vrouwtje aanwezig op het Deelense Veld in mei en juni. Opmerkelijk, want vaak gaat het om eerste zomervogels.

- **zeearend**

Deze majestueuze vogel wordt met regelmaat gezien in het Park. Waarschijnlijk doen ze zich te goed aan resten van kadavers. In maart werden zelfs drie vogels tegelijk gezien boven het Deelense Veld. Vanaf november werden weer twee vogels gezien.

- **rode wouw**

Dit jaar acht waarnemingen van deze prachtige vlieger. Soms overtrekkend, maar ook foeragerend.

- **zwarte wouw**

Alleen overvliegende vogels dit voorjaar, minimaal drie exemplaren.

- **velduil**

Tijdens een nachtzwaluwtelling werd begin juni een vogel op het Deelense Veld waargenomen. Gezien het tijdstip een interessante waarneming. In september werd hier eveneens een exemplaar gezien.

- **bijeneter**

Op 6 mei vloog deze prachtige vogel luid roepend over het Deelense Veld.

- **middelste bonte specht**

Twee meldingen dit jaar bij de Bunt en de Kemperberg. In plot 4 werd een territorium vastgesteld maar

de nestboom is niet gevonden. Het broeden van deze soort wordt wel steeds waarschijnlijker.

- **boomvalk**

2018 was een slecht jaar voor deze soort op De Hoge Veluwe. Door de droogte waren weinig libellen aanwezig. Het maximale aantal bedroeg vijf stuks, op het Deelense Veld, maar dat was eind april.

- **slechtvalk**

Tot april was een mannetje aanwezig op het Deelense Veld. Soms was er ook een vrouwtje aanwezig. Vanaf juli werden weer met enige regelmaat één tot twee vogels gezien.

- **raaf**

Een echte specialiteit voor het Park. De raaf broedt op diverse plekken. Maar het spectaculairst zijn de grote groepen die gezien worden, soms naar schatting wel bijna 250 exemplaren op weg naar de slaappleats.

- **matkop**

Deze soort wordt ook op De Hoge Veluwe steeds zeldzamer. Dit jaar slechts drie waarnemingen met één vastgesteld territorium.

- **boomleeuwerik**

Een talrijke broedvogel op terreinen met een schrale begroeiing en verspreide vliegdennen.

- **beflijster**

Tijdens de voorjaarsstrek enkele exemplaren verspreid door het Park.

- **kleine vliegenvanger**

Een prachtig adult mannetje was vanaf eind mei tot eind juni aanwezig bij de Kemperberg. De vogel zong fanatiek. Een bijzondere gast voor De Hoge Veluwe.

- **paapje**

Het paapje is een jaarlijkse doortrekker met dit jaar het maximaal getelde aantal van vier stuks.

- **tapuit**

Eveneens een jaarlijkse doortrekker met op goede dagen groepjes tot circa tien exemplaren.

- **duinpieper**

Deze voormalige broedvogel kan af en toe nog aan de grond gezien worden zoals een exemplaar in april op het Deelense Veld en in september op het Otterlose Zand.

- **waterpieper**

Tot drie vogels waren tot in maart aanwezig in de omgeving van het pompgebouw. Vanaf december waren daar weer twee vogels te zien.

- **kruisbek**

De soort heeft waarschijnlijk op meerdere plekken in het Park gebroed. Pas uitgevlogen jongen werden gefotografeerd bij de Landschappentuin. In plot 24, strook langs de Wildbaanweg werd één territorium vastgesteld.

- **grote kruisbek**

De grote kruisbek komt maar incidenteel tot broeden in Nederland. In 2018 is broeden op enkele plekken vastgesteld, waaronder een zeker geval langs de Wetweg. Eind april werden daar pas uitgevlogen jongen gezien. Het geval is goed gedocumenteerd door een niet-Faunawerkgroep lid.

- **rietgors**

Deze overwintert jaarlijks op het Deelense Veld met soms enkele tientallen exemplaren. Dit jaar werd er één territorium aldaar vastgesteld.

Kruisbek, man, foto: Nina de Vries

Tabel 10.6.1 Rodelijst van broedvogels 2017 Sovon

Gebroed in het Park	Rodelist 2017	2018	2017
boerenzwaluw	gevoelig	1	-
draaihals	ernstig bereigd	3	2
graspieper	gevoelig	52	49
grouwe klauwier	bedreigd	3	2
grouwe vliegenvanger	gevoelig	6	3
grote lijster	kwetsbaar	20	23
Kneu	gevoelig	21	20
koekoek	kwetsbaar	18	16
matkop	gevoelig	1	4
raaf	gevoelig	1	1
veldleeuwerik	gevoelig	93	67
watersnip	bedreigd	3	2
wielewaal	kwetsbaar	1	1
wintertaling	kwetsbaar	1	-
zwarte mees	gevoelig	22	23
Wel waargenomen in het Park maar geen territorium vastgesteld in 2018			
boomvalk	kwetsbaar	-	-
keep	gevoelig	-	-
klapekster	verdwenen	-	-
kramsvogel	gevoelig	-	-
paapje	bedreigd	-	-
ransuil	kwetsbaar	-	-
slobeend	kwetsbaar	-	-
spotvogel	gevoelig	-	-
tapuit	bedreigd	-	-
torenvalk	kwetsbaar	-	-
velduil	ernstig bedreigd	-	-
wulp	kwetsbaar	-	-

10.6 Rode lijstsoorten:

Het Park heeft flink aantal Rode lijstsoorten binnen haar grenzen. Hierbij wordt Rode Lijst Vogels 2017 volgens Nederlandse en IUCN-criteria gehanteerd.

Eind 2017 is door SOVON deze lijst met z.g. Rode lijstsoorten aangepast. In de natuur is een permanente dynamiek met als gevolg dat een lijst die wordt opgesteld over het, in dit geval, voorkomen van vogels in Nederland regelmatig moet worden bijgesteld. Hieronder de lijst met Rode lijstsoorten waarvan in het Park in 2018 een territorium is vastgesteld en dus tenminste geprobeerd hebben om in het Park te broeden en waar geen aantal territoria vermeld is, is deze soort in de laatste jaren alleen waargenomen maar niet als broedvogel.

Een paar opmerkingen bij dit lijstje.

in 2018 zijn territoria van 15 soorten (2017 – 13) van deze nieuwe Rode lijst 2017 gevonden. Hierbij moet opgemerkt worden dat niet ieder jaar dezelfde BMP gebieden worden geïnventariseerd en de losse waarnemingen ook van jaar tot jaar verschillen zodat de cijfers niet zozeer een trend aangeven dan wel het wel of niet voorkomen in het Park. Daarom zijn ook de soorten vermeld die wel zijn waargenomen maar mogelijk niet in het Park gebroed hebben.

draaihals: minimaal twee territoria, mogelijk meer want op nog drie plekken is een zingend exemplaar gehoord. Volgens de Sovon systematiek drie broedgevallen.

grouwe klauwier: drie territoria, maar dit jaar weinig succesvol met twee jongen van een paar.

veldleeuwerik: op De Hoge Veluwe is deze soort gelukkig nog een talrijke broedvogel.

watersnip: minimaal drie territoria.

wielewaal: volgens de Sovon systematiek een territorium.

Maar of het werkelijk tot broeden gekomen is, daarover zijn de meningen verdeeld.

torenvalk: deze heeft waarschijnlijk niet binnen het Park gebroed. Wel net buiten het Park in het Dal van Deelen. Die vogels (adult en later juvenielen) foerageerden wel regelmatig op het Deelense Veld. Naast de plots welke middels de BMP methode zijn onderzocht zijn er buiten die plots in ieder geval nog territoria van raaf en matkop vastgesteld.

raaf: de raaf heeft zeker gebroed in de Deelense Start. Ze hadden daar één jong (tegen 4 in 2017).

Vrijwel zeker zijn er meer broedgevallen van de raaf, maar die zijn niet geïnventariseerd. Er zijn meerdere paartjes met jongen

gezien in juni, dan ruien de adulten al en zijn ze te onderscheiden van hun jongen. Maar het is niet te zeggen waar ze precies vandaan komen.

matkop: van de matkop zijn er op twee data zangwaarnemingen in de Zwarte Dennen, dat betekent een territorium. De volgende soorten waren geen broedvogel, maar deze waarnemingen waren interessant.

boomvalk: broeden binnen het Park dit jaar niet aangetoond, maar wel voortdurend foeragerende vogels.

zomertaling: geen zeker broedgeval, maar er was eind april een paartje aanwezig.

tapuit: een zingend mannetje op het Otterlose Zand. Broeden is niet vastgesteld.

velduil: een exemplaar werd in juni gezien op het Deelense Veld.

De drie in het Park belangrijke soorten op deze lijst zijn:

1) graspieper, 2) veldleeuwerik en 3) draaihals.

graspieper: op het Deelense Veld is een behoorlijk grote concentratie van graspiepers met territoria, de aantallen lijken stabiel.

draaihals: ook dit jaar lijkt de draaihals zich te handhaven. In het Park zitten nog steeds een klein aantal draaihalzen.

veldleeuwerik: wat voor de graspieper geldt is ook van toepassing voor de veldleeuwerik, alleen valt het bij de veldleeuwerik misschien meer op. Opvallend is hier de opmerkelijke stijging van de gevonden territoria, met name op het Deelense Veld. Het lijkt erop dat hier inderdaad meer veldleeuweriken hebben gebroed.

10.7 Samenvatting

In 2018 werden de inmiddels 46 BMP plots in het Sovon systeem verder nauwkeuriger ingetekend. Hiermede is het aantal overlappingsen of kleine gebiedjes tussen twee plots verder verminderd.

Van deze 46 plots zijn er in 2018 acht onderzocht, in totaal zijn nu sinds 2011 42 van de 46 plots één of meer keren onderzocht. De vier nog niet onderzochte plots liggen alle in de voormalige rustgebieden.

Het aantal nachtzwaluwen was in 2018 met 117 territoria een nieuw record. De tellingen werden door één heel mooie avond sterk positief beïnvloed.

In totaal zijn in 2018 1753 territoria van 66 broedvogel-soorten vastgesteld in het Park. Omdat de laatste jaren er met minder tellers minder plots zijn geïnventariseerd liggen deze aantallen wat lager dan vijf tot tien jaar geleden.

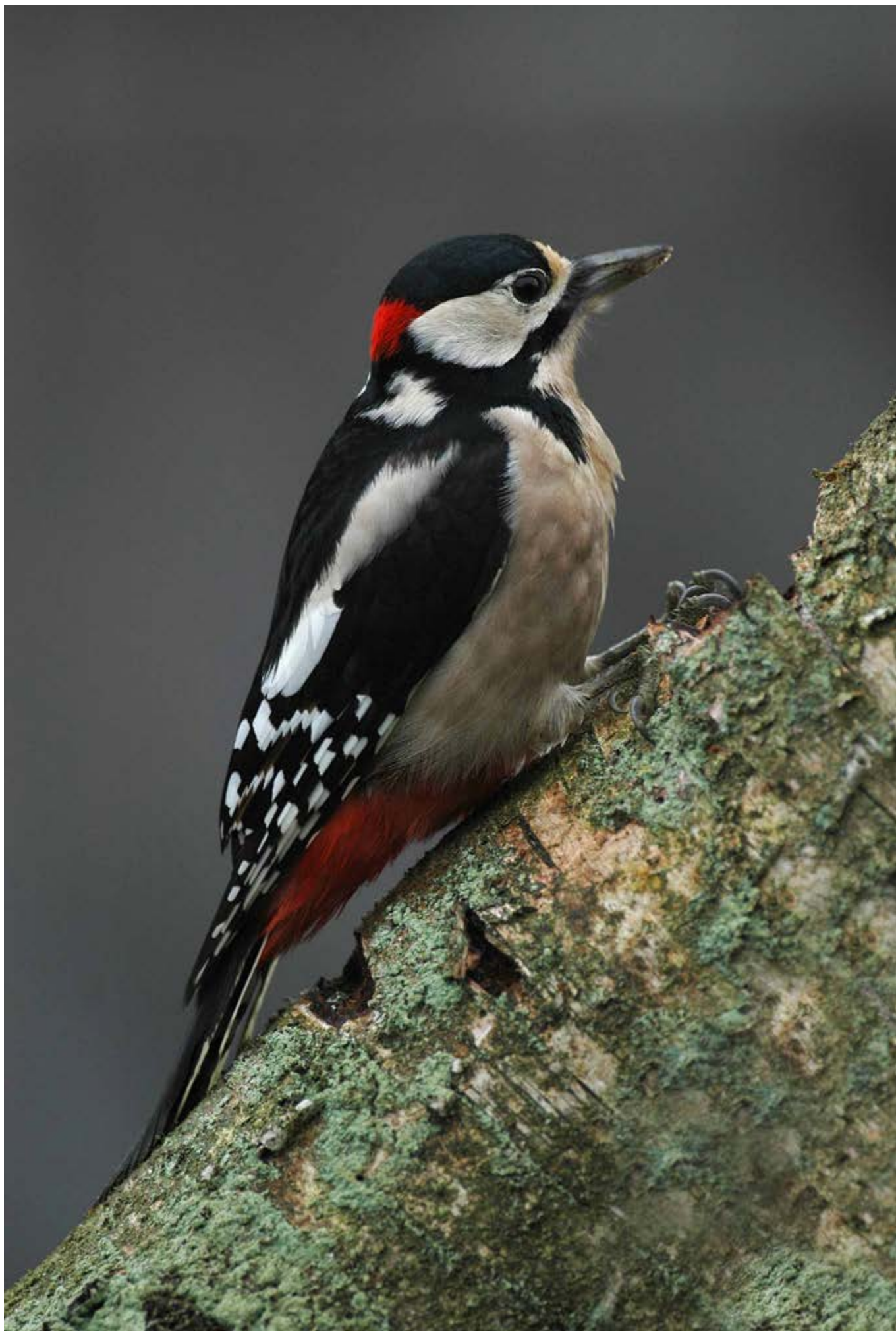
Draaihals (3 territoria) en grauwe klauwier (2 territoria) lijken stabiel beide aanwezig, de huiszwaluw was niet meer met een nest in het Park. De stand van veldleeuwerik en boomleeuwerik lijkt na een dip nu iets te herstellen.

Onder de vastgestelde soorten broedvogels bevinden zich 15 soorten van de Rode Lijst 2017.

Daarnaast zijn veel losse waarnemingen van doortrekkers, zomer- en wintergasten gemeld. Het totaal aantal waargenomen vogelsoorten in het Park, dus broedvogels en doortrekkers samen, bedroeg voor 2018 totaal 95 soorten.

Tabel 10.6.2

jaar	aantal territoria in het geïnventariseerde deel van het Park	
	veldleeuwerik	boomleeuwerik
2006	235	106
2009	235	114
2010	241	77
2011	230	100
2012	240	168
2013	185	93
2014	203	124
2015	163	106
2016	83	57
2017	67	11
2018	97	29

Grote bonte specht, foto: Wim Weenink

HOOFDSTUK 11

Vliegveld Deelen

11.1 Vlinders

Olga van der Klis en Nina de Vries

Op vliegveld Deelen worden vier vlinderroutes geteld door Nina en Olga. Het aantal keren dat er geteld kan worden is afhankelijk van de toegankelijkheid, in verband met vliegbewegingen en aanwezigheid van begeleiding. Daardoor kon er dit jaar zowel in augustus als september niet geteld worden. Van een vergelijking met andere jaren kan dan ook geen sprake zijn.

Opmerkelijke waarnemingen waren het grote aantal bruine vuurvlinders en icarusblauwtjes. Tussen die grote groepen bruine vuurvlinders troffen we ook eenmaal een zeer bleek afgevlagen vrouwtje aan, die voor het nodige puzzelwerk zorgde.

11.2 Amfibieën en reptielen

Door omstandigheden kon er dit jaar helaas geen inventarisatie plaatsvinden van amfibieën en reptielen op het vliegveld Deelen.

Bruine vuurvlinder, bleek vrouwtje, foto: Nina de Vries

Hoofdstuk 12

Houtoogst 2018

Ineke Groenenberg en Dirk de Lange

12.1 Houtoogstinventarisaties

Voor het veertiende jaar op rij zijn op verzoek van het Park door de vrijwilligers van de Faunawerkgroep de geplande houtoogstpercelen geïnventariseerd op natuurwaarden, voorafgaand aan de houtoogst-/kapwerkzaamheden en het verwijderen van krent/prunus.

De door het Park aangewezen houtoogstpercelen 2018 bevinden zich in het noordoosten van het Park en zijn ingetekend op onderstaand kaartje.

Enkele percelen bevinden zich buiten het raster van het Park bij Hoenderloo en zijn ook op het kaartje ingetekend.

In de te inventariseren percelen vielen ook kleinschalige gebiedjes met verjongingskap (groepenkap) die op het kaartje met blauw zijn aangegeven.

De (gebleste) bomen in de houtoogstpercelen werden vanaf half juli 2018 geveld en het hout was reeds voor het einde van het jaar uitgereden

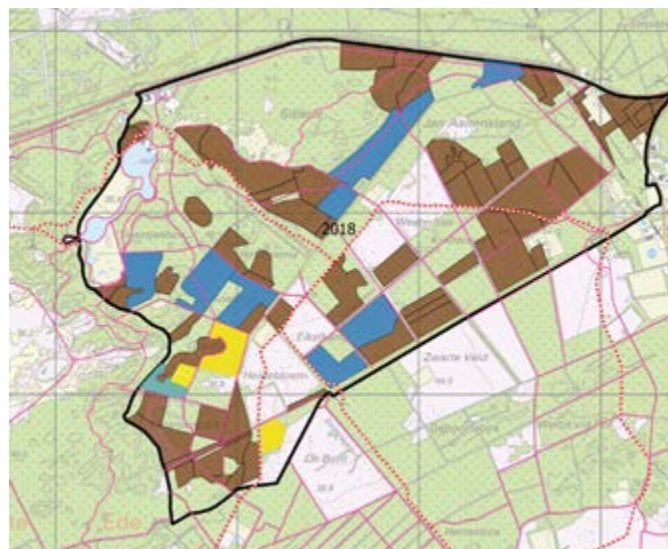
12.2 Werkwijze van de inventarisaties

Ieder najaar ontvangen wij van het Park een overzicht met de te inventariseren percelen. Dit zijn de percelen waarin houtoogst of andere werkzaamheden zullen plaatsvinden. Deze percelen worden verdeeld onder de leden van de Faunawerkgroep. Vervolgens ontvangt ieder lid van de Faunawerkgroep van ons een kaartje met daarop zijn/haar te inventariseren gebied alsmede vier verschillende - voor dat jaar gemaakte - invulformulieren om de inventarisatiegegevens in te kunnen vullen. Net als in voorgaande jaren zijn de te inventariseren onderwerpen opgesplitst in grondhollen, mierennesten, horsten en boomholtes/spletten. Bij grondhollen valt bijvoorbeeld te denken aan hollen van konijn, das en vos. Bij boomholtes kan men denken aan vogels, vleermuizen en boommarters.

Om een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de natuurwaarden bezoeken de vrijwilligers van de Faunawerkgroep hun te inventariseren gebied meerdere malen in de late herfst, de winter en het voorjaar. Roofvogelhorsten, boomholtes en

grondhollen worden meestal in de winterperiode gezocht/geïnventariseerd. Mierenkoepels en mierennesten worden zoveel mogelijk in het voorjaar geïnventariseerd.

De verdeling van de te inventariseren gebieden, het verstrekken van de gebiedskaartjes en het verwerken en - voor zover mogelijk - het controleren van de ingeleverde inventarisatieresultaten, wordt door ons zelf gedaan. Ook worden deze gegevens door ons in GIS overgezet zodat het Park ze gemakkelijk via het eigen GIS-systeem kan raadplegen. Op deze manier kan het Park bij het (laten) uitvoeren van werkzaamheden snel zien welke plekken en gebiedjes bijzondere aandacht behoeven of ontzien moeten worden in het kader van natuurbescherming.

Overzichtkaart houtoogst 2018, Dirk de Lange
 Houtoogst: bruin,
 Houtoogst én verwijderen krent/prunus: geel
 Houtoogst én verjongingskap: blauw

Samenvatting

Jan de Beer

Het weer in 2018 laat zich karakteriseren als zeer zonnig, zeer droog en met hoge uitschieters in de temperatuur. Een jaar waarin sprake was van toch wel bijzondere weersomstandigheden wekt de verwachting dat bij verschillende inventarisaties dit grote invloed gehad zal hebben. Daarom dat dit jaar het verslag begint met het weeroverzicht.

Het meest opvallende was wel dat de **dagvlinders** in 2018 enorm vroeg waren. Van sommige soorten vlogen de vlinders wel drie weken eerder dan normaal. De junidip was dan ook al in de tweede helft van mei. Veel soorten hebben in normale aantallen gevlogen en zich vaak ook goed kunnen voortplanten. Als door de droogte de waardplanten, waarvan de rupsen eten, verdroogd waren, dan kan de mooie zonnige zomer van 2018 alsnog funest blijken te zijn geweest voor de vlinders.

De droogte had vooral grote invloed op de vlinders van de heide. De vlinders die op de heide voorkomen, zijn aangepast aan de late bloeitijd van de heide en vliegen ook laat, in augustus en begin september. Door het gebrek aan bloeiende planten vliegen de heidevlinders weg van de heide en worden ze gezien in de tuinen in de omliggende dorpen. Daar vinden ze wel nectar, maar daar is het voortplantingsgebied ongeschikt. Voor De Hoge Veluwe betekent dit dat met name de heivlinder en de kommavlinder moeilijk aan nectar konden komen.

In 2018 heeft er geen inventarisatie plaatsgevonden van **nachtvlinders**. Nu blijkt maar weer dat als slechts één persoon zich bezig houdt met een soortgroep, de continuïteit niet gewaarborgd is als die persoon door omstandigheden het vrijwilligerswerk niet kan uitvoeren.

Ook in 2018 zijn er weer **libellen**-inventarisaties uitgevoerd in de gebieden Landschappentuin (23 soorten), Veentjeswei (23 soorten), Deelense Was (22 soorten) en IJzeren Man (17 soorten).

Wat de extreme droogte in 2018 heeft betekend voor de populaties **sprinkhanen** in Het Nationale Park De Hoge Veluwe zal de komende jaren blijken. Voor een aantal soorten was

het ook dit jaar treurig gesteld, andere soorten deden het juist weer uitermate goed. Sprinkhanen vormen voor veel andere diersoorten bulkvoedsel. De aantallen lijken nog stabiel maar hoe de weersomstandigheden uitwerken op de komende generaties in de komende jaren is afwachten.

Jaar	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
<i>Totaal</i>								
<i>aantal</i>	22	19	22	22	21	16	19	19
<i>soorten</i>								

Van de vier soorten die op de Rode Lijst voor kwamen, zijn er in 2018 maar nog twee soorten in het Park waargenomen, namelijk de veldkrekkel en het bosdoortje. Na een goed jaar zullen de nakomelingen van de zadelsprinkhaan pas na twee of drie jaar te zien zijn, dus mogelijk is die nog niet geheel uit het Park verdwenen.

Er zijn dit jaar 19 soorten waargenomen (2017 ook 19 en 2016: 16 soorten).

De onderzoeken naar het voorkomen van **spinnensoorten** in het Park hebben een zoekend karakter. Dat wil zeggen dat we geen vaste routes of plekken hebben. Spinnen zijn niet de meest opvallende dieren van het Park en vaak moeilijk op naam te brengen, maar ze spelen wel een belangrijke rol in het hele ecosysteem. Van de ca. 620 soorten die in Nederland voor komen zijn er in het Park nu 122 gevonden en gedetermineerd (vorig jaar 87 en 2016 bij begin van de telling 13 soorten).

De **overige insecten** is een breed spectrum van diverse soorten. Dit jaar speciale aandacht voor wantsen, vliegen en roofvliegen, hout- en sluiwesp, kevers (lieveheersbeestjes).

In wisselende gebieden en in wisselende perioden wordt gecontroleerd op voorkomen van verschillende families van deze overige insecten. Zo wordt meer inzicht in de biodiversiteit van het Park verkregen en kan het beheer, indien wenselijk, hierop worden aangepast.

De hoge temperatuur en droogte hadden behoorlijke invloed op het aantal aangetroffen **reptielen**, zeker in het tweede gedeelte van het jaar. Met name het aantal aangetroffen juveniele zandhagedissen was heel laag ten opzichte van voorgaande jaren. In het voorjaar van 2019 zal moeten blijken of dit inderdaad een uitzonderlijk jaar is geweest

Een uitzondering op de lage aantallen waarnemingen vormden de levendbarende hagedissen in natte gebieden. Hiervan werd begin september in verhouding een redelijk aantal juveniele exemplaren waargenomen.

Totaal werden er vijf adders, twee hazelwormen, zeven gladde slangen, maar geen ringslangen en gemiddeld per bezoek 34 zandhagedissen gezien.

In 2018 is er geen gelegenheid geweest om **amfibieën** te inventariseren.

In 2018 hebben we voor de **vleermuizen** met de batlogger inventarisaties uitgevoerd bij de bekende winterverblijfplaatsen hetgeen geen bijzondere resultaten opleverde.

In de winter zijn de verblijfplaatsen wel geïnventariseerd. Een mooi aantal van 137 exemplaren (twee minder dan vorig jaar) werd geteld en verdeeld over zeven soorten (gelijk aan vorig jaar).

In 2018 hadden de **boommarters** het zwaar. In het najaar van 2017 was er weinig mast waardoor er weinig muizen waren, het stapelvoedsel van de boommarter, wat inhoudt dat de nesten laat zijn. Ook doordat het nog lang koud was, kunnen de worpen later geweest zijn. We hebben twee zekere nestbomen gevonden (waarvan één met drie jongen) en één waarschijnlijke nestboom. Verder waren er waarnemingen van zowel dode als levende boommarters en latrines.

In 2018 zijn voor de **vogel**inventarisaties van de 46 BMP plots er acht onderzocht, waarvan zeven via het Sovon avi-systeem en één handmatig geclusterd. In totaal zijn nu sinds 2011 nu 42 van de 46 plots één of meer keren onderzocht. De vier nog niet onderzochte plots liggen allen in de (voormalige) rustgebieden.

Het aantal nachtzwaluwen was in 2018 met 117 territoria een nieuw record (2017: 85 en 2016: 98) territoria vastgesteld. De tellingen werden door één heel mooie avond sterk positief beïnvloed.

In totaal zijn 1753 territoria van 66 broedvogel-soorten vastgesteld in het Park. Omdat de laatste jaren er met minder tellers minder plots zijn geïnventariseerd liggen deze aantallen wat lager dan vijf tot tien jaar geleden.

Draaihals (3 territoria) en grauwe klauwier (2 territoria) lijken stabiel beide aanwezig, de huiszwaluw was niet meer met een nest in het Park. De stand van veldleeuwerik en boomleeuwerik lijkt na een dip nu iets te herstellen.

Onder de vastgestelde soorten broedvogels bevinden zich 15 soorten van de Rode Lijst 2017.

Daarnaast zijn veel losse waarnemingen van doortrekkers, zomer- en wintergasten gemeld. Het totaal aantal waargenomen vogelsoorten in het Park, dus broedvogels en doortrekkers samen, bedroeg 95 soorten.

Het aantal keren dat er geteld kan worden op **vliegveld Deelen** is afhankelijk van de toegankelijkheid in verband met vliegbewegingen en aanwezigheid van begeleiding. Daardoor konden dit jaar zowel in augustus als september de vlinderroutes niet geteld worden. Van een vergelijking met andere jaren kan dan ook geen sprake zijn.

Opmerkelijke waarnemingen waren het grote aantal bruine vuurvlinders en icarusblauwtjes. Door omstandigheden kon er dit jaar helaas geen inventarisatie plaatsvinden van amfibieën en reptielen in dit gebied.

Voor het veertiende jaar op rij zijn de geplande **houtoogst**percelen geïnventariseerd op natuurwaarden, voorafgaand aan de houtoogst-/kapwerkzaamheden en het verwijderen van krent/prunus.

De door het Park aangewezen houtoogstpercelen 2018 bevinden zich in het noordoosten van het Park.

Dankwoord

Jan de Beer

Helaas hebben we in 2018 afscheid moeten nemen van een aantal kernleden van de faunawerkgroep. Leeftijd (80 jaar is de pensioengerechtigde leeftijd) en ernstige gezondheidsproblemen waren aanleiding tot dit spijtige afscheid. Op deze plaats nogmaals veel dank voor jullie inzet en betrokkenheid! Het is de verwachting dat we voor deze leden goede vervangers moeten zoeken, hetgeen niet eenvoudig zal zijn.

Dit jaarverslag is dus deels gemaakt door nieuwe subcoördinatoren die het stokje hebben overgenomen van de vertrekkende leden. Er ligt weer een uitgebreid verslag door de gezamenlijke inspanning van de leden van de Faunawerkgroep. Een verslag waarin vanuit de vele specialismen de waarnemingen van 2018 zijn vastgelegd.

Mijn dank gaat dan ook uit naar de leden van de werkgroep die hieraan hebben bijgedragen, zonder hun inbreng zou een jaarverslag over zo'n breed spectrum van kennis en specialisme niet mogelijk zijn.

Onze dank uit naar Ruud Kaal en Gerhard Glas van VleGal (Vleermuizenwerkgroep Gelderland) voor hun hulp bij het inventariseren van de winterverblijfplaatsen van de vleermuizen. Altijd een heel lastige klus waar veel kennis voor nodig is. Sovonmedewerkers waren behulpzaam bij het nauwkeuriger vastleggen van de grenzen van de verschillende BMP plots. De medewerkers van het Park dank ik voor hun samenwerking. Nina de Vries ben ik erkentelijk voor haar hulp bij de eindredactie van dit omvangrijke verslag.

Ook dank aan de medewerkers van de Vlinderstichting, Sovon, de insectenwerkgroep KNNV-Apeldoorn, de birdwatch van Vliegveld Deelen.

Kustrenspin, foto: Rob Versteeg

Kustrenspin *Rhysodromus fallax*, ook Prachtrenspin genoemd, komt vrijwel uitsluitend voor in met *Helm Ammophila arenaria* begroeide kustduinen, bij voorkeur bij de zeereep (En nu dus ook op de Hoge Veluwe gevonden.)

Het is een grondactieve predator, die zich door zijn schutkleur bij voorkeur op open zandige terreinen ophoudt. Ook de eicoon wordt in het zand gelegd. De spin komt ook, zij het niet talrijk, voor in jonge, pionierende duinpannen.

(Bron Natuurlexicon)

